MIHAIL SADOVEANU

19

DRUMURI BASARABENE

BUCUREȘTI
EDITURA LIBRĂRIEI H. STEINBERG & FIUL
94, STRADA LIPSCANI, 94

MIHAIL SADOVEANU

DRUMURI BASARABENE

BUCUREŞTI
EDITURA LIBRĂRIEI H. STEINBERG & FIU
94, STRADA LIPSCANI, 94

1919

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE BUCOVINA
CALEA VICTORIEI 222, BUCUREȘTI

C. II. 249
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ NEAMȚ
Fond „G.T.K."
26.081

DRUMURI BASARABENE

VECHEA ŞI FRUMOASA MOLDOVĂ...

Voevodul Cantemir, cărturar vestit, a scris de mult o carte latinească: o serie de informaţii geografice, istorice şi sociale, pentru curioşii veacului al 18-lea, care ar fi vrut să ştie ceva despre această sălbatică, depărtată şi frământată ţară.

Cartea lui Dumitraşcu Cantemir a oprit privirile şi cercetările învăţaţilor timpului şi a fost rânduită în biblioteci. Pentru istoricii noştri noui, care au explorat ca pe-o Sahară trecutul nostru scris pe nisip şi spulberat de vijelii, Descrierea Moldovei a lui Cantemir a fost ca o oază unde au poposit. Au putut vedea în ea ce a fost ţara Moldovei acum două-sute-cincizeci de ani.

Au găsit în ea multe lucruri. Nu ştiu însă dacă

au visat pe paginile cărții aceștia minunate ; dacă trecutul s'a deșteptat printre rândurile seci de informații ; dacă icoana vechii, frumoasei și nefericitei Moldove s'a rădicat în ei ca o amintire a veacurilor moarte.

Cartea aceasta, puțin citită și în aparență sărbădă, e pentru mine ca o grădină părintească veche și părăsită, în care umblu înfiorat. In fiecare ungher sufletul meu tresare.

O am totdeauna aproape. O deschid de multe ori la întâmplare și rămân neclintit, cufundat în lumea morților, în acel tainic „a fost odată", de unde nu se întoarce nimeni, ci numai umbrele visurilor noastre.

Văd Moldova cea veche din munți până 'n Nistru și până 'n limanurile mării, cu cetățile ei de piatră și satele albe presărate în lungul apelor. Lanuri, turme și prisăci — o țară ca o grădină, înspre care râvnesc necontenit limbile prădalnice. Toate semințiile spâne și urîte au bântuit-o. Din zorii veacurilor pământenii au avut de suferit necontenite izbiri.

Crai și împărați au întemeiat la hotarele ei vremelnice stăpâniri : Ungurii și Leșii, Turcii și Tatarii. „Cu toți aceștia, zice Cantemir, au avut Moldovenii multe valuri, în vremea când își apărau ei slobozenia lor..."

N'a fost neam mai lovit, care să se apere cu o mai cumplită îndârjire.

Ţara aceasta are un văzduh aşa de senin, spune în altă parte Cantemir, încât se vede uneori, în asfinţit, Ceahlăul, tocmai dela Cetatea-Albă. Vremea este aşa cumpănită şi apele şi pădurile sunt aşa împărţite, încât bielşugul se revarsă de pretutindeni. „Merele din ţara de sus şi mălaiul din ţara de jos n'au coajă"... Mierea şi laptele curg ca o sfântă mană pentru mueri şi prunci, şi vinul chilimbariu spumează în cupe de lut pentru oşteni cu zale şi plete... Livezile-s cât nişte păduri. Iazurile se ţin lanţ. Viţele cresc fără număr în suhaturi...

Ţara aceasta rar s'a bucurat deplin de bunurile ei. Pe pământul ei au curs atâta sânge şi lacrimi, a fost atâta încălcare şi atâta silă, — încât privirile şi cântecele urmaşilor au rămas triste.

Stau aşa aplecat asupra unei pagini unde găsesc scrise nume de cetăţi : Chilia, Tighina, Soroca ori Hotin. Câtă călărime de răzeşi şi mazâli a roit în jurul lor, la Nistru !... Codreni şi Tigheceni s'au înfrăţit cu oamenii din munte, subt steagul voevozilor. S'au bătut la vad la Oblucita, s'au bătut la Cetatea Albă, s'au bătut la Hotin şi 'n Podolia, de-au ajuns până la Premisla, s'au întors la apus

în cheile munţilor, s'au bătut pretutindenea îndârjiţi şi nedomoliţi ca nişte zimbri...

Sfânt pământ al Moldovei, din munte la Nistru, — oricât au cercat cei vicleni să te sfârtice, cei răi să-ţi strice rânduelile, cei întunecaţi să ridice duşmănii, tu eşti unul şi nedespărţit, — ca un uriaş mormânt, în care dorm părinţii noştri...

Aşa stau de multe ori singur şi visez pe paginile voevodului Cantemir. Sufletul meu, din trecut se înalţă în viitor, vede poporul cel cinstit slobozit din cătuşe, rîdicându-se în depline drepturi, cu fruntea iarăşi în lumină, ca strămoşii cei tari. Dacă după atâta zbucium, după atâtea jertfe, am răzbit la limanul unde ne aflăm şi ne-am înfrăţit cei despărţiţi şi ne-am găsit iarăşi în bătrâna noastră ocină moldovenească, — apoi soarta a avut asta scris în cărţile ei taimice. Ceeace a trebuit să se împlinească ca şi cuvântul sfânt care spune că „cei tari se vor smeri şi cei umiliţi se vor înălţa !“

IULIE, 1919.

Doina.

Într'o Duminică dimineața, la mănăstirea Cușalăuca, în ținutul Sorocei. E un cuib de călugărițe sărace, între dealuri unduioase, la marginea unei dumbrăvi de stejar.

Printre gospodărioarele mărunte ale maicelor, cele mai multe țărance din partea locului, intrăm în bisericuța curată, unde a început slujba între cântări de glasuri subțirele. La strana dreaptă, care înainte vreme era rusească, acuma se cântă românește, pe armonioasele și îndrăznețele motive corale ale bisericei rusești. La strana stângă, a rămas vechea și tradiționala „cântare moldovenească" de modă bizantină, care mai era tolerată

de vlădicii pravoslavnici ai ţarismului numai în mănăstiri.

Biserica e plină de ţărani moldoveni. Slujba, cântările, predica urmează aşa, caşicând niciodată n'a apăsat asupra acestor locuri domnia unei limbi străine. Cu toate acestea, la ieşire, stând de vorbă cu câţiva gospodari, simt în limba lor petele negre pe care nu se putea să nu le lase o stăpânire de o sută şi mai bine de ani. Blajini, liniştiţi şi cuminţi, gospodarii aceştia din preajma Nistruiui aşteaptă holda nouă şi aşezarea dreptăţii depline pentru Moldova cea veche a părinţilor lor. Cea mai mare parte dintre stăpânitorii pământurilor care se întind în zări, sub strălucitul cer de lulie, sunt răzeşi şi mazâli coboritori din războinicii voevozilor de odinioară, străjeri la Nistru.

Coborîm pe un drum de ţărână, în sunetele moi ale clopotelor, spre satul din vale. Grâul nalt, aproape copt, ne întovărăşeşte în dreapta şi în stânga, unduind lin, lovindu-ne cu spice grele, învăluindu-ne într'o mireazmă fierbinte, care ne răzbate până în fundul sufletului.

Subt cerul nalt, deodată, din urmă, dinspre dumbrava de stejari, se înalţă ca o adiere armonioasă a depărtărilor...

— Cântă, în poiană, flăcăii... zise cineva.

Cântau cântece dela „muscălie". Nu erau melodii. Erau armoniile acelea stranii ale stepelor nemărginite, ale poporului cenușiu frământat ca o mare care înalță brațe de valuri spre cer și viitor. Erau rămășițile Rusiei în sufletele flăcăilor Moldovei. Erau ultimele răsunete, de o aspră și misterioasă melancolie...

— Deși Rusul cântă altfel ca noi, îmi zise pe gânduri tovarășul meu mazâl, cu toate acestea are o mare admirație pentru doina noastră. Această lamură a sufletului nostru, această miere cu mireazmă amară a suferinților noastre, îi mișcă și-i tulbură și pe străini... Dela Ruși am auzit eu povestea despre doină...

Ei zic că Dracul s'a pus odată rămășag cu Moldovanul, să se întreacă în cântece. Cine a putea să dovedească, cântând și umblând călare în spatele celuilalt...

Ș'a încălecat Diavolul pe grumazul Moldovanului, ș'a prins a zice feluri de feluri de cântări din toată lumea, până ce i-a ostent limba'n gură ș'a isprăvit tot ce-avea de cântat. — Acuma cântă tu, a zis el către omul nostru. Ș'a încălecat Moldovanul ș'a prins a zice doina. Și Diavolul umbla încovoiat și Moldovanul cânta... Și spunea toate câte îndurase în trecut, toate durerile, toate amărăciunile, toate nădejdile și toate bucuriile. Și

cânta, şi cânta, — şi nu mai isprăvea... Şi Dracul umbla cu limba scoasă, cu ochii holbaţi... A umblat un ceas, a umblat o zi, — ş'aşa cânta omul, că-l pătrundea jalea lui până 'n suflet pe diavol... Ş'acuma-l purta lăcrămând şi suspinând pe Moldovan, până ce i-a zis istovit :

— Dă-te jos, că m'ai biruit...

Ruşii cântă foarte armonios aşa cum s'aude ; dar doina îi sfredeleşte până 'n fundul sufletului, — căci Moldovanul şi pe Dracul l-a înduioşat cu amărăciunea lui prefăcută 'n cântec...

Am stat o vreme între grânele pârguite, în liniştea cuprinsului, ascultând adierea melodică a depărtărilor. Apoi s'a făcut tăcere, ş'a început a suna cu dulceaţă şi sfială clopotul chinoviei de lângă dumbrava de stejari...

Actori pribegi.

Soroca mă surprinde şi mă încântă deodată. E o aşezare pe coasta răpede a unei coline stâncoase, la malul Nistrului. Pământul descopere pretutindeni blocuri uriaşe de piatră alburie. Cum intrăm, pe drumul Solonetului, coborînd şerpuitor printre vii şi livezi, tovarăşul meu, mazâlul, îmi arată în stânga, în păretele drept şi nalt al muntelui, intrarea şi ferestruica unei chilii de pustnic, scobită în piatră de mâna stăruitoare a unui singuratic, de mult, când erau pe aici codri merei. Drumul duce apoi pe lângă măreaţa şi curata apă a Nistrului : pe amândouă malurile starea de război ţine singurătate şi tristeţe. Câteva mori plutitoare stau mohorîte şi tăcute pe valuri... Pe treptele colinei râpoase orăşul se înalţă brusc spre

cer, cu case albe, livezi şi vii curate. Parcă un capriciu al naturii a făcut să alunece aici, la malul Nistrului, în marginea câmpiei Podoliei, o frântură din Carpaţi... Nistrul face aici o cotitură adânc tăiată. Colina de stânci închide ca o potcoavă apele fluviului. Adăpostită de vânturile din stepe, oglindindu-se în apa liniştită ca într'un lac, cu livezile şi viile ei, cu vilele şi căsuţele ei cochete, Soroca era o staţie climaterică cercetată de depărtaţii Moscoviţi. Vapoare treceau în josul şi în susul Nistrului, împrăştiind în aer flori de fum. Acest poetic mijloc de transport era aproape singurul întrebuinţat de locuitori, pentrucă drumul de fier n'ajunge pân' aici...

Pe acest ţărm, sunt cincisprezece ori douăzeci de ani de atunci, a străbătut o trupă românească de operetă, sub conducerea unui vechiu rătăcitor, A. Bobescu. Cinovnicii oraşului cea mai mare parte erau ruşi ; rămăşiţile boerimii băştinaşe se rusificau deplin bătând metanii ţarului ; mahalaua era încă moldovenească... Podgorenii şi oamenii din livezi grăiau limba veacului trecut. Cei dintâi au alergat la reprezentaţiile trupei ca să audă muzică, cei din urmă ca să asculte vorbă moldovenească.

— Eu pe atunci eram copil, îmi spune tovarăşul meu ; eram elev al liceului technic. Impreună

cu mine umblau la această şcoală mulţi Soroceni din ţinut, feciori de răzeşi şi mazâli. Stăteam în gazdă la Cudalbă ori la moş Ştefan Romaşcanu, plătind pentru toată îngrijirea cinci ruble pe lună... Erau vremuri îmbielşugate şi fericite. Şi vinul de Soroca era minunat şi se vindea cu oala pe bani mărunţei...

Venirea actorilor pribegi ne-a tulburat, ne-a răscolit sufletul. Aveam cunoştinţă că sunt Moldoveni dincolo de Prut, dar despre trecut, despre vechile legături, ştiam numai ce-mi povestiseră bătrânele, care-şi mai aduceau aminte de „vremea Turcilor" şi de năvălirile Tatarilor, când erau carele cu două proţapuri... Ne adunam pâlcuri, ne socoteam capeicile şi ne duceam să ascultăm B a b a H â r c a.

Intr'o după-amiază, subt copacii umbroşi de la grădina publică, nu ştiu cum s'a făcut că ne-am trezit în jurul lui Bobescu. El vorbea, noi ascultam. Era un om nalt, frumos, cu mustaţa neagră, cu vocea vibrantă...

Ne spunea despre Moldova de dincolo de Prut şi despre 1812 ; despre eroica istorie a strămoşilor noştri, despre veacurile de tristeţe ; despre nefericirea neamului rupt în patru vânturi, sub stăpâniri străine. Ne vorbea despre scriitori şi poeţi, şi despre nădejdile viitorului. Acest rătă-

citor actor de provincie a fost cel mai ascultat profesor de istorie al nostru, într'o după amiază de vară, în umbra înstelată de lumină, pe când șepcile ruseşti ale cinovnicilor foiau în toate părţile pe alei.

Niciodată nu-l voiu uita. Atunci întâia oară am simţit că-mi bate cu grăbire inima pentru ceva scump şi tainic. După plecarea lui ne-am alcătuit în societate ş'am început a căuta cărţi de dincolo de Prut, pe care le citeam cu nesaţiu în ore fericite...

Păserile călătoare au plecat către Moldova. In jurul citadelei cu creneluri, vechea cetăţuie de la Ştefan Vodă, care se oglindeşte şi azi mândră în unda Nistrului, ei însă au scuturat seminţe, care au încolţit, au înflorit ş'au rodit... Privind cuibul vechiu al războinicilor de odinioară, ne simţeam mazâli, răzeşi, Moldoveni, nedespărţiţi de cei de peste blăstămata apă a Prutului. In sufletul nostru de atunci a început un cântec nou, care nu s'a mai stâns...

Dor vechiu.

Dela Ungheni spre Bălți trenul parcă începe a străbate pentru întâia oară, într'o recunoaștere, o regiune de căpcăni și mine. Înaintează cu o încetineală uneori comică. Călătorii pot sta de vorbă cu drumeții care merg pe alăturea. Terasamentul, în pripă clădit de pionierii ruși de război, pe traverse de brad, abia sufere povara trenului nostru, pe care îl simțim legănându-se neliniștit și nesigur, cu scrâșnituri de încheieturi și țipete de osii... Din loc în loc vagoane răsturnate. Unele au o înfățișare de animale moarte, cu cele patru roți în aer, ca niște picioare zgârcite... Toate înseamnă puncte de d e r a i e r e. În curând amenință să formeze un convoiu neîntrerupt dela Ungheni la Bălți...

Peisagiul, prin vechiul ținut al Iașilor, se desfășoară într'o lungă domnie a holdelor. Prin ogoare lungi de orz, care prind a da în pârg, vântul deșteaptă învăluiri aurii.

Tovarășul meu, care-i un mazâl ruginit și ireductibil de pe lângă apa Nistrului, îmi vorbește cu avânt liric despre „frumoasa și vechea Moldovă"...

— Din m u n t e (adică dela Ceahlău) până în liman la Cetatea Albă, îmi spune el înflăcărat, natura se desfășoară așa de variat, de armonios și de poetic, încât nu mă mir că dragostea pentru pământul nostru la noi, Moldovenii, e o boală. Eu bănuesc că din pricina asta au făcut Moldovenii invazie în istoria literaturii românești.

Ca unul ce am și strămoși olteni, mă simt puțin jignit și protestez. Cum ? Nu e adevărat ; Românul e același pretutindeni. Românul e născut poet. Și pe lângă asta, are șapte veți în pieptu-i de aramă !

— Bine-bine... îmi replică nepăsător mazâlul, cașicum nici nu m'ar fi ascultat. Uite, — adaogă el arătându-mi cu mâna zarea amiezii, — colo, departe, în fund, se zugrăvește pe cer un fel de turn. Ochiul meu îl știe de mult acolo și-l vede. Turnul acela a fost clădit de o cucoană de neam mare îndată după ce s'a pus cordon blăstămat la Prut.

Unii spun să fi fost din neamul Cantacuzinilor. Se poate. Cum a văzut ea că Impărăția a rupt jumătate de Moldovă, a început a plânge și a suspina. A scos din firidă, dela căpătâiul divanului, letopisețele țării și citea despre zilele cele vechi și falnice. Deschidea foile lui Ion Neculce și slovenea despre năcazurile bietei Moldove. Și așa stând și jelind ea între cărturarii neamului, i-a venit un gând și un dor. A pus să zidească turn cu foișor. Și în sfârșiturile limpezi de zi, se suia acolo sus și vedea în cununa asfințitului Iașii, vechea cetate moldovenească cu turnurile de biserici, mănăstiri și cetățui. Se gândea la neamuri, la prietini, la trecut, și se mai alina...

Când, în negura în care trăiam eu, a pătruns o rază de lumină, când am început a cunoaște ce-i al nostru, am dat și eu peste cărturarii Moldovei pe care-i citea cu lacrimi, de mult, domnita cantacuzină. In vremea când în Rusia lui Grozna Ivan singura operă literară era D o m o s t r o i, bucoavnă din care bărbatul poate afla de câte ori pe săptămână trebuie să-și bată muierea, — aici, în țara cea frumoasă și năcăjită, stăteau cărturarii aplecați pe cărți cu slovă latinească, plângeau vechea mărire ca Ieremia pe ruinile Ierusalimului, și însemnau istoria patriei cu sânge din inima lor...

In raftul din căsuța noastră bătrânească, lângă letopiseți, am orânduit încet-încet și cărțile mai nouă care puteau străbate pe furiș granița Prutului. Ei bine, ce pot face eu pentru plăcerea dumitale, dacă cei pe care-i citesc s'au născut între munte și liman ? Dumneta râzi. Înțelegi că vreau să-ți fac un lung pomelnic, începând cu Kogălniceanu, Alecsandri, Negruzzi și Russo, Eminescu și Creangă. Și știu că ai să-mi pui înainte câteva nume ale unor oameni deosebiți care nu intră în granițele mele. Află însă că de aceia sunt eu ruginit și neînțelegător, căci voiu susține îndărătnic că și aceștia sunt tot din pământul către care privea cu lacrimi cucoana din foișor. Sunt visători și oameni de nimic dintr'o singură familie, — eu îi zic moldovenească pentrucă așa se pare adevărat. Așa o putem deosebi de aspra familie a oamenilor de afaceri și a micilor politicieni care macină vorbe duse de vânt. Trenul de față, care ne leagănă ca pe valuri, aduce foarte mulți dintre aceștia în Basarabia noastră și nu suntem de loc bucuroși de dânșii.

Incepui a râde :

— Aici ai vrut să ajungi ?

— Se 'nțelege ? răspunse mazâlul c'un zâmbet ușor ironic. Dacă se vor tot înmulți, am să fiu și eu nevoit să-mi fac foișor ca să mă uit în zare, spre pământul celor cu care mă simt frate !

Veşti de peste Nistru.

Nistrul e o apă măreaţă, care curge limpede în albie stâncoasă. In cotu-i adânc tăiat, Soroca se înalţă în etaje de vile şi vii. Călătorului care vine din depărtările Podoliei, vechea aşezare îi apare ca o surprinzătoare viziune învăluită în abur de vis. La malul apei cetăţuia medievală a vechilor străji sorocene, care păzeau hotarul moldovenesc, doarme într'o netulburată şî adâncă melancolie. Pe maluri, între holdele pârguite de soarele de Iulie dincolo, ori între şiragurile de copaci dincoace, aproape nu se zăreşte mişcare. Peisagiul parcă dormitează. Cu toate acestea suntem pe un front de război. Dincolo e haosul de anarhie al Ukrainei ; dincoace, de pe înălţimi, stăpânesc tunurile noastre.

Chiar în faţă Sorocei, satul malorus Ţichinăuca —, unde au fost odată curţi ale Ducăi-Vodă celui bătrân, domn moldovan şi hatman al Ucrainei turceşti, — se pare că nu trăieşte şi nu se bucură de ogoarele-i semănate, decât pentrucă se află supt traectoria proectilelor de dincoace. Starostele de-acolo bucuros urmează poruncile de pe ţărmul drept — numai să poată scuti sărmanele aşezări ale gospodarilor lui de fierul şi focul care cutreeră în ţinuturile învecinate.

In noaptea de 24 spre 25 Iulie, în liniştitul somn al Sorocei s'au auzit bătăile surde ale tunurilor. Nimeni nu s'a emoţioant. Cunoscuţii noştri ne-au încredinţat că treube să fie ceva dincolo. Atât.

In adevăr, dimineaţa primim ştiri.

Tunul a bătut la Iampol, dincolo de Nistru, la 7 kilometri. Străjile noastre ştiau că această nenorocită capitală de ţinut sufere de câtva timp într'una încălcările tuturor bandelor şi tuturor aventurierilor Ukrainei. Ştiau că „trupele" lui Petliura nu de multă vreme au pus stăpânire pe oraş alungând pe bolşevici, au aruncat bir de război asupra locuitorilor şi au executat sumar un lung şirag de suspecţi şi trădători... Ca o urmare logică, stăpânitorii vremelnici au căutat aur în toate saltarele, lăzile şi ascunzătorile caselor şi au luat în stăpânire ultimele rezerve de grâu de

prin cămări. Banul nu lipseşte în Ukraina. Ba se pare că e chiar prea îmbelşugat. Dovadă că funtul de pâne se plăteşte până la 60 de ruble. Dar nemernicii oameni preferă un pumn de grâu grămezilor de ruble de hârtie. — Cu capetele plecate Evreii şi Haholii de la Iampol au suferit şi această furtună după multe altele, aşteptând zile mai bune. Mai cu samă Evreii au avut a plăti şi de astă dată din nou toate oalele sparte, — căci se pare că simpla politică a pogromurilor e în foarte mare cinste în cenusiile întinderi de peste Nistru.

Dar iată că în noaptea de Vineri spre Sâmbătă a bubuit tunul bolşevicilor. Şi dimineaţa, pe o vreme ploioasă, străjile de pe malul drept au putut vedea Iampol în învălmăşeală şi lupte. Stăpânitorii de eri erau scoşi din bârloguri, alungaţi pe uliţi, împuşcaţi şi tăiaţi. Petliuriştii, inferiori în număr, au părăsit repede câmpul de luptă. Bolşevicii au pus stăpânire pe oraş — şi au tras cu boii undeva, la adăpost subt un şopron, cele patru tunuri care le sprijiniseră acţiunea...

Indată a început, firesţe, a se face o nouă rânduială. O listă de trădători şi suspecţi a eşit la iveală — cu execuţiile de rigoare. Percheziţiile şi confiscările au pornit din nou...

Toate aceste lucruri se petreceau la o zvârlitură de băţ peste Nistru. Moldovenii de dincoace aveau din nou un spectacol care de doi ani de zile

se repetă necontenit. Iampolul e o mică icoană a stărilor de lucruri din întreaga Ukraină. Nu e de mirare când se aud veşti despre convoiuri de nenorociţi care vin la malul Nistrului, de dincolo, întinzând braţele şi cerşind cu plângeri ajutor, — ca să se poată întoarce liniştea la bântuitul lor cămin...

Sorocenii treceau dimineaţa la treburile lor, se opreau şi vorbeau liniştiţi despre zgomotele nopţii.

— A bătut tunul la Iampol...

Era o întâmplare neînsemnată. Dar în câte locuri, pe marile întinderi ale Podoliei şi Hersonului până la Kiev şi dincolo, bate tunul şi curge sângele ! In câte colţuri se sugrumă fraţi pe fraţi, în câte târguri uliţile „jidovimii" sunt înecate în sînge şi zăgăzuite cu mii de cadavre... O nebunie roşie bântue fără stavilă în ţara stepelor, şi parcă bate dintr'acolo un vânt de nenorocire şi de nemărginită tristeţe. Fără îndoială, în om trăeşte o fiară. Vai de el când gratiile au fost rupte şi bestia adulmecă sânge !

Tunul bate la Iampol şi mai departe. Nistrul curge însă liniştit şi limpede, în albie de stâncă, şi dincoace grânele se coc, cu luciri de aur, supt un cer de pace, care îmi apare ca supremul bine, între marile şi micile năcazuri ce ne bântue.

Boeri vechi.

Intr'o sară, în Soroca, întrăm în mijlocul unei tihnite familii de burjui. La o masă lungă stau ai casei şi musafirii, supt lumina lămpilor, în aburii stacanelor de ceaiu. In farfurii lungi, felurite gustări reci, dela masline şi salată, până la fripturi şi prăjituri. Nu lipseşte nici straşnica vodcă a Moscoviţilor, nici vinul cel bun al Basarabiei. Se vorbeşte cu însufleţire şi mult ruseşte. Intrarea noastră tulbură puţn intimitatea şi voia-bună a acestui colţ paşnic al târgului.

Se fac prezintări. Toată lumea pare bucuroasă. Nu putem însă vorbi moldoveneşte decât cu doi bărbaţi: cu stăpânul casei, care se trage din vechiu neam de băştinaşi, şi c'un unchiu, care are nume polonez. Cel dintăiu rosteşte lat şi dialec-

tal graiul țăranilor. Unchiul cu nume polonez însă mă surprinde prin întorsăturile literare pe care le aruncă în conversație.

Sântem deci dintr'o familie burgheză în curs de înstrăinare. Numai cel mai în vârstă — unchiul — vorbește corect limba părinților noștri. Neamul, armata, veștile de peste Prut stârnesc în sufletul și'n vorba lui elanuri. Pentru el, neam de boer, ordinea adusă de trupele noastre este suprema fericire. Dacă are de făcut aspre observații cu privire la regimul nou — apoi toate le îndreaptă împotriva necunoscuților ieșiți din revoluție, care au pus mâna pe putere și fac astăzi în Basarabia orânduire democratică, orânduire anarhică după părerea domniei sale. Dărâmarea vechii așezări, clădită pe noblețe, avere și cultură, i se pare o nenorocire. S v o b o d a aduce de bună-samă sărăcirea tuturor, a țăranilor în primul rând, ticăloșia fără leac, un haos în care nimeni nu va mai putea porunci și nimeni nu va mai asculta !

Bătrânul unchiu, cu fața lui severă rasă cu îngrijire, în haina-i neagră pe care strălucește un lanț gros de aur din vechile vremuri, argumentează strâns și viu : e un campion intransigent al reacționarismului.

Stăpânul casei îl urmează, cu pilde și prognosti-

curi sigure, pe care le colorează cu vorbe ruseşti şi expresii şovăielnice. El a păstrat de la vechii lui lucrători vorbele curente, însă pentru ideile şi noţiunile mai abstracte caută sprijin străin. Necontenit pare a cere în juru-i cuvântul care-i lipseşte şi repetă cu sforţări de memorie acea delicată şi prea-des-auzită întrebare rusească, care în limba noastră e o cacofonie. Limba părinţilor lui morţi e pentru el acuma tulbure. Căsătorit cu o străină şi intrat între neamuri străine, — a pierdut încet-încet această sfântă moştenire. Cuvintele vechi din auria tinereţe se trezesc mirate şi triste parcă pe buzele lui. Copiii lui, din jurul mesei cu ceaiu, friptură şi plăcinte, ascultă vocabulele noastre moldoveneşti ca pe ceva ciudat şi străin, de dincolo de ocean...

Hotărît, şi unchiul şi nepotul sunt în potriva valului democratic care se întinde şi cucereşte totul. Ţăranii nu ştiu să cultive pământul. Cu atât mai puţin ştiu ce-i politica. Ţăranii sunt un element de specula în mâni străine. Vor pierde ce au câştigat, după ce se va fi risipit tot ce era gospodărie bună şi minunat orânduită a foştilor proprietari... Încălzit, stăpânul casei îşi aduce cu duioşie aminte de timpurile cele vechi şi bune, când boerimea era în floare.

— Ce vremuri, ce vremuri erau acelea !.. şi unchiul îl ascultă c'o umbră melancolică în priviri...

Ce boeri vrednici — şi ce gospodării frumoase! Aveau curţi şi parcuri — şi grajduri pline de cai... Vara era vremea muncei pe lanuri. Dar după ce se umpleau hambarele de grâne şi venea iarna, începeau petrecerile nesfârşite... Porneau săniile pe omăt, înhamate cu cai năprasnici în „troică", şi se înşirau ca nişte flori fugare spre târgurile de reşedinţă. Acolo, în saloane parchetate, tineretul se lăsa dus de accentele unei muzici alese care cânta mazurca şi valsul, iar oamenii serioşi se trăgeau spre bufete bogate şi'n spre mesele de joc... După bal, cârd de sănii pornea spre o curte boerească. Râzând şi cântând boeri şi cucoane năvăleau prin etacuri şi odăi. Cucoana de gazdă fugea cu volanele fâlfâind la bucătărie; şi un taraf de lăutari ieşea din pământ ca printr'o vrajă... Şi de la curtea asta porneau la alta... Şi aşa ţineau petrecerile, lanţ...

Une-ori, aici, în Soroca, urma gazda în graiu-i amestecat, pe o zi frumoasă de iarnă, când sclipeşte omătul de ger, porneau în cârd săniile la plimbare, pe uliţi şi prin împrejurimi, în lungul Nistrului... Intr'o sanie erau lăutari, care ziceau cântece din vechime. In alta panere cu „zacuscă", rachiu şi şampanie. Se opreau undeva; samava-

rul fierbea, lăutarii cântau... Boerii mâncau şi beau pe omăt, învăliţi în blănile lor grele, de modă rusească... Acum s'au dus acele vremuri! Aşa, cu lăutari, jocuri şi petreceri, s'a scurs toată averea boerilor vechi, — şi armenii şi străinii vechili au cumpărat moşiile şi s'au aşezat ei în curţile părinţilor noştri...

— Da-da... zice unchiul, privindu-ne cu faţa severă şi tristă.

Eu zâmbeam ascultând aceste romantice evocări, care toate erau nişte teribile argumente împotriva credinţilor politice ale gazdei noastre şi a unchiului său.

Da-da, bătrânii petreceau după moda stăpânilor vremelnici, cu blăni, samavar şi troică. Copiii regretă aceste vremuri într'o limbă gângavă. Iar nepoţii sânt nişte străini, cu glasuri nevinovate şi subţirele.

— Oastea ţării a venit la vreme... zise bătrânul vorbind despre stările de anarhie de-acum doi ani.

— Intr'adevăr, a venit la vreme, răspunse tovarăşul meu mazâl, gândindu-se la altceva..

Târgoveți moldoveni.

Gospodarul la care intrăm e un vechiu moldovan din târgul Sorocei. C'o muncă îndârjită și neîncetată, în ani și ani de zile, s'a ridicat și a dobândit o stare de care e mândru în chip modest. Numele lui e dintre cele de baștină, frumos și colorat. Gospodina lui, cu ghiocei în păr și cu ochii melancolici, are în blânda ei vioiciune toată înfățișarea pământencelor noastre. E o pereche blajină de moldoveni, grăiesc nestricat limba bătrânilor, deși pe dânsul cunoscuții îl numesc Vasile Gheorghievici și ei îi zic Ecaterina Andreievna...

In casa lor curată, mobilă de pluș și mahon, cromolitografii și oglinzi, cași 'n căsuțele târgurilor noastre. Moldovenești sunt numai covoarele cu izvoade vechi.

Intr'un colț un piano, subt buchete uscate de flori, și evantaiuri de cărți poștale ilustrate. Tovarășul meu mazâl e un prietin de demult al casei. A cunoscut familia aceasta acum cinci-sprezece ani, și înțelege al cui trebuie să fie acest ungher cochet.

— Aici e locul fetiței... confirmă c'o ușoară mândrie Ecaterina Andreievna.

— A, da, — Liuba dumneavoastră pe atunci era mititică...

— Acuma e „domnișoară", cum se zice peste Prut, mare și frumoasă...

— Nu mă îndoiesc... De când petreceam eu pe-aici a curs apă pe Nistru...

— A, da! oftează Ecaterina Andreievna. Ai s'o vezi pe Liuba. E dusă la grădină. La ceasul ista se plimbă. Dar trebuie să vie îndată. Mai stai puțintel. Am pus samavarul. Beți ceaiul cu noi.

Trebuie să mai stăm, fără îndoială, până ce vine domnișoara Liuba. Gospodina iese ca să rânduiască cele de cuviință. Stăpânul casei, zâmbitor și prietinos, ațâțat de tovarășul meu, începe a-și aduce aminte de trecut.

Domnul Vasile e un om cu vorba potolită și așezată. Ehei! de când își aduce dumnealui aminte! Își aduce aminte de vremea când norodul din Basarabia umbla în straie moldovenești albe,

cu bundă şi căciulă... Acuma au lăsat oamenii straiele acestea şi poartă ciubote mari şi blană rusească.

— Ce să-i faci ? Vremea aduce schimbări.

Işi mai aduce aminte de anul când Muscalii au luat întâiu la oaste tineretul din Basarabia...

— Atunci m'au luat şi pe mine, zice Vasile Gheorghievici. Au luat mulţi din ţinutul Sorocei, — peste patru sute... Şi dintre toţi flăcăii aceştia, limba şi slova rusească o cunoşteam numai doi : eu şi un fecior de preot.

Ne-au luat pe toţi şi ne-au dus ca pe-o turmă, departe cine ştie unde, tocmai în Polonia... Ş'acolo au ieşit Moldovenii la marginea unui târg mare, aşa cum erau îmbrăcaţi de-acasă, cu sumane, cu pălării şi cu iţari. Ş'a venit polcovnicul să ne vadă...

S'a uitat el cu mare mirare ş'a întrebat :

— Ruseşte ştiţi ?

Nu răspunde nimeni.

— Nu poate nimeni dintre atâta norod să grăiască cu mine ?

Atuncea am ieşit eu şi cu feciorul popei.

— Înălţimea voastră, ştim noi.

— Aşa ? slavă Domnului. Dacă puteţi voi să vorbiţi ruseşte, ia să-mi spuneţi din ce parte de

împărăție vin băeții aceștia și ce neam de oameni sânt...

I-am spus eu că noi toți sântem Moldoveni din Basarabia, dincolo de apa Nistrului.

— Așa ? și ce fel de țară-i aceia? ce pământ are ? cum trăesc oamenii ?... cum i-i văzdulul ?

I-am spus așa :

— Înălțimea voastră, la noi oamenii se îndeletnicesc cu plugăria... Avem și vii, și livezi... Avem și vite de toate soiurile din belșug... Ne-a blagoslovit Dumnezeu cu de toate... La noi e pământ bogat...

— Și nu știu oamenii ruseșce ?...

— Nu știu, înălțimea voastră !

Atunci foarte s'a minunat polcovnicul acela și s'a uitat lung la noi, după care a rânduit cum să se facă întâi învățătura noastră a celor doi, ca după aceia să putem învăța noi și pe ceilalți mulți.

Ș'așa s'a întâmplat cu ceni dintâi muscali de la noi...

Pe alții s'auzea cum că i-a dus tocmai la Cavcaz. Și 'ncă o corabie din cele care-i duceau a fost prăvălită de furtună și s'a înecat în Mare cu mii de suflete...

Pe noi ne-a ferit Dumnezeu de așaceva.

Polcovnicul acela era om bun. Venea adesea între noi să vadă cum învățăm muștrul... Și iar ne

întreba despre țara noastră... Ș'apoi îi spuneam noi despre viața și obiceiurile dela noi... Ș'așa-i plăcea lui cu noi mai mult decât cu Moscoviții lui...

De la aceste amintiri, gazda noastră trece la altele. Se întunecase. Ecaterina Andreievna intră cu lampa aprinsă și ne poftește la ceai.

Indată după aceia, râzând și vorbind vesel, sosește domnișoara Liuba, în tovărășia unui tânăr ofițer de administrație.

Tânărul ne salută cu gravitate. Domnișoara Liuba rămase puțintel mirată de oaspeți, — apoi cu o dulce volubilitate începu să ne spuie în rusește, că-i pare foarte rău că nu poate vorbi moldovenește...

Acum era rândul meu să fiu grozav de mirat, cași polcovnicul cel dedemult.

— Nu știe, zise Ecaterina Andreievna; noi am dat-o la școala rusească, cum se cuvenea, că alta nu era. Și ca să-i fie ușor, vorbeam ș'acasă cu dânsa rusește. Așa c'a uitat și ce știa de mititica...

— Ce rău îmi pare, domnișoară Liuba! vorbi cu mâhnire tovarășul meu mazâl.

— Și mie pare rău... ciripi fata, uitându-se șiret la ofițer.

— Invață ușor și răpede... se crezu dator să ne informeze tovarășul fetei.

Şi Vasile Gheorghievici, şi Ecaterina Andreievna, cu oarecare strânjenire, cercau să ne lămurească de ce singurul lor copil, Liubocica lor, e o străină... Era ambiţia micilor b u r j u i de a înobila pe această cale o odraslă, de a face din odorul lor o b a r i ş n i a desăvârşită... Ş'am înţeles pe ce se sprijineau blajinii Ruşi ca să întemeieze într'un târg ca Soroca trei licee de fete... Am înţeles de ce aud pretutindeni, pe uliţi, tineretul vorbind această dulce limbă... Stăpânirea întreprinsese cu viclenie rusificarea mamelor.

In odaie se întinsese deodată strânjenire şi tristeţe. Stăpâna casei încercă totuşi s'aducă o rază de căldură între noi, îndemnând pe b a r i ş n i a Liuba să treacă la piano, să ne cânte romanţele nouă de peste Prut...

Intr'adevăr, la pianul ei, Liuba fredonă într'o limbă încă îndoelnică o romanţă de amor, — şi mărturisesc că şi eu, şi mazâlul, ca şi tânărul ofiţer, ne-am declarat satisfăcuţi, — ceiace aduse lacrimi de bucurie în ochii Ecaterinei Andreievna.

Mahalagiu din Soroca.

Insfârşit vedem în Târgul Sorocei un adevărat „Moldovan ruginit", cum ar fi zis Alecu Russo. Tovarăşul meu mazâl mă duce pe o uliţă mărginaşă : deoparte se ridică un rând de căsuţe curate; de partea cealaltă, supt mal oblu, curge Nistrul.

E un amurg liniştit de vară şi apa fluviului trece cu fioruri de vârtej prin albia-i stâncoasă. De dincolo, dela „duşman", din Ţichinăuca, câteva gospodine au eşit la malul apei şi spală şi bat cu maiul pe lespezi rufe colorate. Gâze cu zbor răpede parcă întind nişte fire subţiri peste unde. Ici-colo, în lungul apei, dormitează fără măcinis morile negre plutitoare.

Gospodarul pe care-l cercetăm e bătrân şi

alb. Ca să ne primească, se dă jos pe-o scară de pe acoperişul scund, unde bătea câteva draniţe.

— Mai dregem căciula casei... zice el râzând.

E cu ochii lucitori şi cu obrazul rumen. Îl chiamă moş-Ştefan. Nu mai are nici adaos de moda rusească la numele lui de botez : moş-Ştefan Romaşcanu. Uşa ne-o deschide, ca să intrăm în chilioară, mătuşa Zamfira, o gospodină sprintenă încă şi vioaie.

— Poftiţi ! la noi nu-i tocma aşezat, nu-i tocmai rânduit, dar ne-ţi ierta !

Intrăm într'o încăpere mică, albă şi curată. O canapeluţă, câteva scaune, o masă. Horbote şi scorţuri...

Bătrânii au dedemult căsuţa asta la malul Nistrului. Une-ori, la douăzeci de ani odată, vine potop şi se revărsă peste maluri... Atuncea unde stăm noi ticniţi, la sfat, curge apa şi bat din coadă peştii. Dar pe urmă vine iar rânduirea veche şi cuminte şi N e s t r u se coboară la drumul lui cel vechiu...

Pe culmea dealului au şi vie, care, după cât înţeleg, dă un vin foarte bun şi tare. Moş-Ştefan arată o deosebită părere de rău că nu ne poate cinsti cu acest minunat dar al lui Dumnezeu.

— Seceta de anul trecut a stricat mlăzile... zice el. N'am avut roadă nici an, n'avem roadă nici

anul ista... Poate s'ar mai fi găsît în cotlonul nostru un polobocel mai vechiu, — dar pe-aici noi am avut a înfrunta tulburări mari.. Au venit în multe rânduri bolşevicii şi'au cerut băutură... Au aflat ei că la noi se mai găseşte un strop. Şi până ce n'au cotrobăit şi n'au luat tot, nu s'au lăsat!

— Bucuroşi c'am scăpat cu viaţă, îngână bătrâna oftând, şi se aşează pe-un scaun lângă uşă, cu mânile încrucişate supt piept.

Vorbim prietineşte de vremurile nouă şi despre cele mai vechi...

— Noi am fost şi dincolo, peste Prut... zice moş-Ştefan.

— De atuncea-i cam multişor, adaugă bătrâna. Sânt cinzeci de ani fără cinci... Am avut noi o afacere c'o moştenire. A murit un neam de-al meu după mamă, tocmai la Giurgiu. Un negustor rătăcit aşa prin lume... Şi ne-am dus. Am mers noi prin Odesa şi cu vaporul ne-am suit pe Dunăre până la Galaţi şi pân' acolo unde murise ruda noastră. Şi pentru moştenirea asta am aşteptat noi acolo unsprezece luni; c'am umblat şi pela Bucureşti, pela consulul rusesc. Şi 'nsfârşit, după ce am isprăvit toate, ne-am întors cu trenul pe la Iaşi.

— Aşa este... îşi aminteşte, zâmbind, bătrânul. Am făcut un drum lung... Şi la Iaşi am avut o

întâmplare... Stam la gară cu niște cunoscuți, și, așteptând să purceadă trenul, am cerut o oca de vin... Bun vin ! Așa vin nu-mi mai aduc eu aminte să fi băut, s'am făcut eu g u l e a i u r i destule în zilele mele ! Zicea negustorul că-i dintr'o podgorie care se chiamă Cotnari... Așa era de limpede și de frumos... Mă uitam la lumina lui în zare : parcă era chilimbar. Și-l cercam numai câte-o picătură pe vârful limbii...

Bătrâna surâdea la această veche amintire. Moș-Ștefan avea o lucire de tinerețe în ochi și-și freca melancolic vârful nasului.

— Când să beau, iaca s'aude clopotul... A câtea oară bate ? A-doua-oară ! Atuncea nu mai avem vreme... Trebuie să fugim, să ne rânduim buclucurile în vagon... Hai răpede, Zamfiră ! Și mă uit eu cu părere de rău la oca de vin și chem pe negustor să-i plătesc. — Cât costă ? — Douăzeci de bani !.. Am plătit, am lăsat vinul și ne-am dus... Iaca, acuma-s ani cinci peste patruzeci, da eu oca ceia de vin tot n'am uitat-o... Ș'acuma-mi pare rău că n'am putut s'o beau și s'o simt eu în tihnă.

Mătușa Zamfira râdea. Râdea și moș Ștefan în doi dinți negri, — dar râdea cu tristețe, ca la o veche și amară amintire.

In sfârşit îşi scutură fruntea şi se întoarse la vremurile de faţă. Il întrebai despre regimul nou al Basarabiei. Moş-Ştefan răspunse puţintel cam cotit :

— Ce să spun ? era destul de bine şi pe vremea Ruşilor. Era belşug şi nimene nu ne-avea grija... Acu vremurile-s mai grele — da tot parcă ni se îmblânzeşte sufletul când auzim pe soldat şi pe slujbaş grăind limba noastră... Că noi pe Muscali şi pe cinovnici nici nu-i înţelegeam !

Intervine mătuşa Zamfira :

— Când te gândeşti ce era acu doi ani, jaf şi ticăloşie, faci cruce la Maica Domnului şi mulţămeşti pentru rânduiala pe care au adus-o soldaţii de peste Prut.

— Da, acu-i mai bine, lămureşte şi bătrânul. Acu ne-am liniştit. R o m a n i i ştia îs cam iuţi şi năprasnici, dar ţin bună strajă pe N e s t r u şi nu mai avem de dincolo nicio supărare... Da pentru vinu cela pe care nu l-am băut la I e ş, urmează el c'un zâmbet şiret, iaca nici acuma nu mă pot mânâgia !

Şi începem iară sfaturi despre trecut, în lumina vlorie a amurgului...

Un prânz.

Locul unde mergem să prânzim nu e propriu zis un r e s t.o r a n—cum sunt multe în această frumoasă aşezare pe Nistru. E o casă particulară. Să chiamă l a m a d a m e P a n i n a. Sub umbră de viţă acăţătoare, pe un fel de larg cerdac, sunt pregătite câteva mese cu feţe de un alb strălucitor şi cu servicii scânteietoare. Desigur, nu sântem la un birt. Totul e curat, prietinos, discret.

Serveşte, cu un aer de oarecare condescendenţă, un tânăr oacheş cu ţigara în gură. Dă mâna cu clienţii, schimbă cu ei vorbe amicale. E un absolvent al studiilor juridice universitare. Deocamdată se găseşte în ipostaza unui Brillat-Savarin profesionist. El explică unora din oaspeţi lista de bucate şi dă sfaturi asupra băuturilor, cu expresii delicate, cu entuziasm reţinut.

Stăpâna căsuței cochete și a grădinii îngrijite e o doamnă care, din când în când, rar, își face apariția. A atins, cred, patruzeci de ani. E înaltă, frumoasă încă, cu niște ochi extraordinari, migdalați, mari și languroși. E o doamnă din societatea de ieri. A cunoscut bielșugul și viața de moi senzații a celor care pot răspândi aur în juru-le. Își vedea moșia în gabrioletă elegantă, trăia într'un palat, își împărțea viața între sezonul de băi și petrecerile de iarnă... Revoluția a ruinat-o. A rămas văduvă, cu copii de educat, cu greutăți chinuitoare, în vremurile acestea de scumpete sălbatică, de tulburări, de nesiguranță.

Nu a stat la îndoială. Indată ce oastea Romanilor a statornicit până la Nistru liniștea, și-a pus șorț alb de gospodină și a eșit în piață să cumpere carne și zarzavaturi, ca să gătească o masă bună pentru câțiva cunoscuți.

In ziua în care mă aflu și eu în balconul umbros, la madame Panina, pot observa în voe pe toți oaspeții, cari intră cu un aer de cunoscuți ai familiei, de prietini ai casei. O clipă ochii migdalați ai stăpânei se arată în cadrul ușei : toți o salută cu un fel de respect mândru.

Stau la mese și mesuțe câteva din personagiile zilei, fruntași ai zemstvei comunale și județene,

un ofţier care şi-a făcut stagiul în garnizoană, şi câteva măriri decăzute ale Imperiului.

Aceştia din urmă păstrează încă un aer de nedumerire şi de tristeţe. Rămaşi în aer dela cumplita furtună a anului 1917, neputând trece dincolo, unde s'ar găsi pe un ţărm al morţii, străini de Români şi de limba lor dincoace, — îi vezi la grădina publică stând ceasuri după ceasuri ţintuiţi pe scaune, cu un pahar de bere dinainte, vorbind, comentând, făcând conjecturi, şi 'nsfârşit încercând a grăi limba băştinaşilor... Unul a fost ispravnic, altul preşedinte de zemstvă. Nu le-a mai rămas nimic din aureola fireturilor şi a pajurilor imperiale : sunt nişte bieţi naufragiaţi ; se zbat ca nişte umbre chineze între două întunericuri, în ultimele răsfrângeri ale unui incendiu.

In paşnica umbră dela madame Panina, oameni de azi, oameni de ieri stau liniştiţi în după-amiaza înăbuşitoare, şi absolventul iurist trece printre toţi, cu ţigara în colţul gurii, împărţind bunătăţile pregătite supt ochii cei mari şi melancolici ai stăpânei.

Pentru cine nu ştie, e necesar să spun că o masă, după moda rusească, la nobila noastră amfitrioană, cuprinde două părţi : zacusca şi masa propriu zisă. Zacusca e o gustare, un aperitiv. Domnul iurist aşează delicat dinainte-ţi

unt, brânzeturi, mezeluri, masline, sardine şi batog, ş'o sticlă de rachiu în care plutesc fire lungi şi încâlcte de coajă de portocală... Guşti din toate aceste felurite bunătăţi şi bei nu numai un păhărel de rachiu foarte tare, — ci un număr de păhărele, care mie mi s'a părut cam arbitrar. Interesant este că toţi din juru-mi, de fiecare dată au aerul că beau primul păhărel, aşa privesc licoarea c'un fel de mirare şi se firitisesc unul pe altul cu gravitate...

După o lungă şi copioasă zacuscă, — domnul cu ţigara în colţul gurii aduce sticle de vin alb şi negru, vase cu ghiaţă, alte tăcâmuri de argint, farfurii de porţelan, şi anunţă menuul c'o voce mişcată. E tot ce face mai bun şi mai delicat madame Panina... In adevăr, dela supa cu pateuri fine până la înghetată, întregul prânz pare o protestare împotriva lipsei şi o revanşă împotriva bucătăriei democratice, în mare cinste după anii teribili.

Toată lumea e mulţămită ; toate privirile se întorc cu recunoştinţă spre sanctuarul nobilei reprezentante a zilelor de ieri. O cucoană bătrână deschide o pianină şi cântă, întovărăşită de vioara unui tânăr profesionist, câteva bucăţi din timpurile burgheziei. Recunosc, între altele, un vechiu vals de Ivanovici...

Intr'o pauză, intră în cerdac şi doi copii ai gazdei : Mişa, gimnazist tinerel, cu botforaşi lustruiţi şi tunica strânsă 'n centură, — ş'o mărunţică barişnia, puişor de femeie blondă, albă, vaporoasă şi zâmbitoare... Amândoi trec pe la piano — şi cântă câteva dulci şi pătrunzătoare melodii din vremuri fericite. Supt degetele lor notele au un accent de adevăr şi de tragic. Oaspeţii privesc adânc mişcaţi şi tăcuţi pe aceşti copii ai dezastrului, — pe când madame Panina — gâcesc — îşi şterge lacrimile alături, în umbra unei odăiţi...

Paiața.

La originala și eleganta l o c a n d ă dela m a d a m e Panina, în umbra draperiilor de viță sălbatică, își face apariția un personagiu simpatic și foarte cunoscut încă din vremea Rușilor.

A ! Iată și Harki ! Bună-ziua, Ernest Ernestovici. — Salut.

— B o n j o u r, m e i n e h e r r e n ! răspunde salutând cu eleganță, noul oaspete.

E un om tânăr încă, un blond cu ochii albaștri, îmbrăcat cochet cu haine de vară, cu guler strălucitor, cu cravată străpunsă de un bold de aur. Se recomandă ceremonios, înclinându-se adânc și întinde o mână albă, cu degete fine. Îi pare bine de toate cunoștințele noui și zâmbește prietinos. In fața ofițerului care ne e tovarăș, om

cu vechime de doi ani în târg, cunoștință veche a sa, Ernest Ernestovici își ia poziție militărească împietrită — și, încruntându-și cu energie fața proaspăt rasă, execută saiutul militar.

— T r a i ț i, m o n c o m m a n d a n t !

— Bine, băiete, șezi jos... îi răspunde grav maiorul.

Ernest Ernestovici Harki vrea întâiu să se lase jos, pe carelajul de bazalt artificial, pe urmă se răzgândește și se așează, cu un aer de umilință și sfială, pe scaun.

Oaspeții din juru-ne râd cu poftă. D. Harki — deși e un inginer cu reputație — e iubit de prietini mai ales pentru nebuniile și chefurile lui. Cu fața strâmbată într'o mască de tragic respect, Ernest Ernestovici raportează domnului maior că nu a putut să se culce decât în z'uă, că n'a putut să doarmă decât până la amiază, că-i gata să se dreagă cu câteva pahărele de v o d c a tare...

— Foarte bine, băete, îi răspunde maiorul, impasibil și grav.

A ! și domnul maior e un tip iubit și cunoscut aîci. E un om de inimă și de petrecere. E și un om corect în serviciul lui, — lucru rar și cu atât mai prețuit. E un om care „vorbește puțin și bea dimpotrivă", cum spun unii. Și totdeauna cu aceiași mască flegmatică, ușor încrun-

tată, care aduce puțin cu masca marelui Corsican.

— Hier, wir haben notre Napoleon... ne încredințează Ernest Ernestovici, privind cu dragoste la maior. Batiușca! adaogă el cu patos, tu la noi Napoleon. Este Napoleon de Soroca!... sfârșește el cu un gest teatral.

— Foarte bine, stai frumos, și pune mâna pe pahar! îi răspunde cu o admirabilă flegmă ofițerul.

Ernest Ernestovici, în jargonul lui fantastic, alcătuit din vre-o patru-cinci limbi, urmează cu volubilitate un fel de discurs ditirambic la adresa bunului său amic le commandant...

Pe când vorbește, gustă ușurel din zacuscă și se drege din când în când cu câte un păhărel din rachiul în care plutesc fire lungi de coajă de portocală, — ceia-ce se chiamă réparation. Fața lui mobilă are toată gama mimicei clasice a clownilor: surpriză, bucurie, teroare, deznădejde, iarăși surpriză și bucurie... Toate înfățișările acestea de altfel se succed și pentru plăcerea celor de față, și pentru plăcerea personală a lui Ernest Ernestovici...

Dela zacuscă, trecem la mâncare și vin. Și repertoriul variat al lui Ernest Ernestovici, în bucuria asistenței, continuă și după masă, pe când

sticlele deșerte se grămădesc într'un colț în ordine strînsă și'n formație profundă...

Intr'un răstimp de răgaz, găsesc prilej să adresez două cuvinte acestui personagiu straniu. Cine e ? de unde e ?

A, cine e. — de unde e... Tânărul nostru blond și elegant cade deodată parcă la pământ de pe sârma pe care jongla, — și mărturisește, c'un zâmbet care-mi strânge inima, că'n privința asta informațiile pe care le poate da sunt foarte sărace.

Ernest Ernestovici — îmi spune el în jargonu-i pestriț — e coborîtor dintr'un neam de oameni cam vag, poate Ruși, poate Nemți, poate Poloni... In orice caz, el nu știe cărei naționalități aparține, și, la urma urmei, nu-l interesează asta. Cândva, înaintea grozavei furtuni în care s'a prăbușit un mare imperiu, vorbea rușește și-l înțelegea toată lumea... Acum e nevoit să coase alături, ca pe niște petici, toate amintirile din feluritele gramatici pe cari le-a răsfoit odată în liceu. Reprezentant fără limbă și nație al cosmosului vulcanic de peste Nistru, — e cu atât mai trist în fond cu cât încearcă să dea mai variate contorsiuni măștii pe care și-a pus-o pe față.

Ernest Ernestovici e poate un sentimental, în-

grozit de ce s'a petrecut în juru-i, j u i s â n d nehotărît în fața lumii noua care-l înconjoară. Masca și râsul lui sunt o armă, ori cel puțin o pavăză.

După grele și încâlcite încercări de lămurire, rămâne oftând cu mâna pe pahar.

— P a g l i a c c i o... p a g l i a c c i o... murmură ei privindu-mă cu amărăciune. Și îndată, ca un fulger, schițează o mutră grotească către bunul său amic cu obraz napoleonian.

Apoi se ridică și se așează sprinten la piano.

— Harki, cântă ceva să râdem ! ordonă cu gravitate l e c o m m a n d a n t.

Și Ernest Ernestovici începe ceva lin și dulce, ceva suav și trist : o melopee a stepei și a nemărginirii. M a d a m e Panina, copiii, câteva capete necunoscute încă ale familiei, se arată în pragul ușii, în cadrul unei ferestre, ascultând cu atenție. Ernest Ernestovici ridică gene în lacrimi spre noi, cu fața într'o veselă și tragică grimasă...

Hoții.

Porniți cu trenul din Bălți foarte dimineață, ajungem în gara Cobâlnia în puterea căldurii. De acolo, cu o căruță, trecem răpede printre holde care dau în pârg și curând ajungem în Slobozia. Și cum punem piciorul pe pământ, în gospodăria bătrânească a tovarășului meu, cea dintâi veste pe care o auzim parcă ne taie aripele. Cu cinci zile în urmă bătrânii au fost călcați de hoți.

Cum s'a putut întâmpla asta ? Nu-i pază ? Nu-i stăpânire ? N'au sărit vecinii ? Nu a fost în casă nicio armă de apărare ? Jandarmii nu au fost înștiințați ? Nu s'au făcut cercetări ? Nu s'a descoperit nimica ?

Bătrâna, palidă, încă zdrobită de peripețiile unei

nopți de groază, clatină cu amărăciune din cap. Nu ! nimic. Nu s'au putut apăra, nici nu s'a făcut vreo cercetare.

Bătrânul, căpitanul Alexandru, are o tulburare de mânie în glas :

— M'au găsit neputincios ! Când s'au așezat jandarmii după oastea românească, s'au înfățișat cu poruncă să ridice armele. M'am supus și am dat pușca de care nu mă despărțeam nicicând. De frica ei știau răii și nu au îndrăznit niciodată, într'o viață de om, să se apropie de casa mea. Dar acuma noi, oamenii de treabă, am dat armele, — și hoții pot bate război cu noi în lege. Ei au tot ce le trebue.

Cum a fost întâmplarea ? De când bântuie hoții în părțile acestea ?

Hoții fac pretutindeni, ne lămurește mazâlul cel bătrân. Le-au rămas din vremea s v o b o d e i puști, mitraliere și granate. Se aude că în toate părțile stăpânesc ei pădurile și drumurile. Așa fac și aici. Miercuri au ieșit la drumul Cobâlniei în amurg, din pădure, și au oprit un negustor. L-au prădat și pe urmă l-au omorît. Așa în fiecare Miercuri ies și așteaptă. Au ceasul și ziua lor. Pradă, bat, omoară. Alții ies Vinerea în pădurea Dobrușel, în drumul mănăstirii. Și acolo fac altele. De cum înserează, acu ți-i groază să

te duci la un ogor, ori la un prietin, în satul de peste deal. Dar nu ies numai la drum. Intră şi în casele oamenilor. Au năvălit la preotul dela Cuşalăuca într'o sară. Altădată, în puterea nopţii, au răzbătut la un gospodar podgorean. Pe acela l-au chinuit şi l-au înjunghiat. Ţinutul îl au ei în stăpânire.

Acu au venit şi aici.

Nu se întunecase de mult. Gospodarul trecuse prin ogradă şi pe la grajduri ; intrase în casă şi se dezbrăcase... Il cuprinsese cea dintăiu aromeală de somn, când aude, tresărind îngrijorată, şoapta soţiei :

— Dormi ? Scoală dumneata, că la noi vin musafiri nepoftiţi, — şi nu-i bine.

Sunau paşi îndesaţi dupăind în cerdac şi supt păretele caseî. Uşa dela c a l i d o r u de din-dos e smuncită, sare din clampă, umbre se năpustesc îmbulzindu-se, o lumină scânteie şi descopere deodată guri de puşti... O voce porunceşte : Nu mişcaţi ! la pământ ! — Atunci abia au avut vreme să vadă şapte ori opt matahale în cojoace şi burci, cu obrazurile acoperite cu saci borteliţi în dreptul ochilor.

Unul era căpitan. Acela poruncea c'o voce răpezită, prefăcută şi subţiată. După câte rânduia el, se vedea că afară erau străji, şi argatul sta şi el

sub puşcă. A pus pe ai casei la pământ. I-a acoperit cu ţoale. Le-a pus caraula. Pe urmă au început a cotrobăi prin toate colţurile casei. Au deschis comodele şi sunducele, vânturând tot din ele. Au spart cu lomuri ungherele, cotloanele sobelor, sondând pretutindeni... Şi aşa se porăiau ca acasă la dânşii, desfăcând pânză după pânză, carte după carte, desfăcând cadrele de pe pereţi, scociorând dosurile icoanelor, pernele, saltelele, tot... Aşa, vreme de două ori trei ceasuri. Şi 'ntr'una întrebau de bani şi ameninţau.

— Şi se dădeau drept Romani... Că ei au venit dela Iaşi. Că trebuie negrieşit se pliece cu trienu...

— Ei se dădeau drept soldaţi romani, zice bătrânul. Dar limba-i da de gol. Trebuiau negrieşit să pliece... Am înţeles că trebuie să fie nişte Ruşi din Poiana, nişte scăpaţi din ostrov.

Au avut vreme să cerceteze tot şi să aleagă ce le trebuia. Au luat bani, amintiri vechi de aur, rămase din alte vremuri, pânzeturi de toate felurile, şi s'au încărcat ca la o nuntă. Iar în vremea asta bătrâna gospodină bolnavă de inimă se zbătea moale sub un ţol şi bătrânul mazâl se ruga, pentru dânsa, de-un pahar de apă...

Insfârşit, oamenii mascaţi au plecat după ce au făcut felurite ameninţări, zângănind armele şi gesticulând ca la teatru... Afară, pe vale, au tras

câteva focuri, ca să steie sătenii liniştiţi în cotloanele lor, şi ei s'au cufundat în întuneric.

După alte trei ceasuri, plângerea a ajuns la jandarmi. După patru zile, „se prezintă la faţa locului" un domn plutonier ca să vadă ce-a fost. Ii era somn însă şi se arăta foarte plictisit de atâta bătaie de cap. — In toate părţile umblă hoţii şi ei, săracii, nu mai au răgaz. Intr'una trebue să umble cu constatări pe urmele lor. Parc'ar fi de dârvală ! Ce-i şi cu hoţii ă ş t i a cari nu se mai astâmpără !

In ochii bătrânului mazâl, cum isprăvea povestirea, erau lacrimi de neputinţă şi de durere.

— Nu mi-i atât c'au deşertat casa, zise el cu obidă, dar parcă îmi tremură ş'acuma sufletul de scârbă că s'au stropşit la mine nişte păcătoşi şi m'au supus, şi m'au ţinut supt pistoale atâta vreme. In noaptea aceia am albit. Eu de asta n'am să mă pot mângâia ! — Mi-i ruşine puţintel şi pentru jandarmi ! — adăogi el c'un zâmbet palid.

Odrasle boereşti.

Drumul din Cotiugenii-Mari la Soroca trece prin Cuhureşti. Un sat mare se desfăşoară pe coastele unei văi line. Trăsura lunecă deodată pe un drum şoseluit. Inainte-ne se înalţă aşezările unei gospodării de cărămidă şi piatră.

Mergem în tovărăşia unui vrednic şi cărunt mazâl, căpitanul Alexandru, care-şi aduce aminte de demult.

— Aici în dreapta, zice el, unde-i hogeagul cel mare ca de fabrică, e o moară... Acu văd că stă : parcă şi-ar fi dat sufletul. Dar înainte vreme o auzeai gâfâind cine ştie de unde ! Măcina tot anul grâul de pe hanurile boerului ş'ale noastre... Bună moară ! Aici ne făceam noi făina cea albă pentru cozonaci. Dincoace, uitaţi-vă, e curtea,

leagănul Bogdăneștilor. Acum văd că se risipesc zidurile și cad grajdurile.

Grădina cea mare, de care se vorbea ca de-o minune, se părăginește. Au pierit florile — și spre ferestrele nalte prinde a năvăli dudăul... Cerdacurile și scările de piatră prind a se coji ca de boală. Toate au o înfățișare de singurătate și de spaimă... Aici a fost curtea unor boieri moldoveni: trecem pe lângă ea ca pe lângă un țintirim...

Căpitanul Alexandru ne vorbea cu adâncă părere de rău despre ruina acestei frumoase gospodării. În adevăr, la fiecare pas întâlneam urme de energie luminată și preocupări civilizate. Pe întinderea proprietății, șosele. În gospodăriile satului, rânduială. Școala cu împrejmuire bună și cu plantații... Munca ogoarelor se făcea cu mașini și unelte perfecționate. În grajd creșteau vite selecționate...

— Mai ales de cai îi era foarte mândru Bogdan... ne spune tovarășul nostru.

Și cum mergeam lin în pasul cailor, ridicând o costișă, căpitanul Alexandru, năvălit de amintirile trecutului, se întoarse pieziș spre noi zâmbind cu blândețe...

— Bogdan ăsta, grăi el, era de vrednică semințe, era Moldovan de-a noștri. În casa bătrânilor lui nu se auzea vorbă străină. Și nici limba

acestuia tânăr nu se împleticea... El crescuse între lanuri şi codri, între Prut şi Nistru, în Moldova aceasta a noastră... Îi plăcea mireazma brazdelor şi nu înţelegea să se înstrăineze pe la Petersburg, ori la Moscova, ori în altă parte de lume, la mama dracului, cum făceau alţii... Aşa, pe-ici pe-colo, se mai găseşte în Basarabia câte-un Moldovan bun, între cei mari ai lumii.. In vremea Ruşilor, când toţi cei bogaţi să sileau să liorbăiască ca stăpânii şi-şi cârneau ruseşte nasul când auzeau graiu moldovenesc, — la dânşii găseai pe masă o carte în limba noastră. Şi la zile mari, puneau şase cai la droşcă şi se duceau la o mănăstire ca s'asculte cântările cele vechi de la strana moldovenească. Am avut şi boieri de aceştia, puţini ce-i dreptul, dar cu atâta ne-au fost mai dragi.

Ceilalţi parcă erau de alt neam şi de altă lege. Iaca, uitaţi-vă, dincolo, pe culmea celuilalt deal, în urmă. Acolo, între plopi rari, se arată un fel de aşezare. Acolo este o căsuţă, un grajd şi o livadă. Acolo, dedemult a fost aşezarea lui Boncin. Bătrânul cel vechiu a dus-o o vreme, cu fala lui, cu petreceri, cu baluri şi cu drumuri prin străinătăţi. A lăsat cam puţin urmaşilor. Dintre ei unul s'a aşezat aici. Dar n'a stat mult. Lui îi plăcea între cinovnici, între fireturile şi trufia ru-

sească. S'a dus la Petersburg şi acolo s'a aşezat între slujbaşii cei de credinţă a împărăţiei. Iaca într'o bună zi, vin doi feciori ai acestuia şi s'aşează aici, între plopi. Slujbaşul împăratului murise la o paradă, — şi lor nu le rămăsese decât moşioara aceasta bătrânească.

Bătrânul mazâl, înfierbântat, povestea viu şi colorat. Sosirea prăpăstioasă a acestor juni auriţi ai Capitalei în lumea aceia de răzăşi făcuse vâlvă mare. Tinerii Boncești căzuseră la vechiul cuib moldovenesc cutezători, falnici, privind de sus pe nenorociţii pământeni. Fără nicio îndoială, se socoteau plămădiţi din alt aluat; se uitau pe deasupra capetelor vecinilor lor, îşi umflau nările, vorbeau muscăleşte şi răsfrângeau dispreţuitor buzele când prostul graiu al localnicilor le lovea urechile.

Căpitanul Alexandru zimbea subţire povestindu-ne aceste lucruri.

Iată-i pe amândoi feciorii străini de neamul lor umblând cu măreţie prin săraca gospodărie părintească... Ei cunosc lumea strălucită, ei ştiu să se poarte după rangul lor, ei vor să dovedească o putere şi o fală cum nu s'a mai pomenit... Aduc vre-o treizeci de oi de Astrahan şi le pun trei ciobani. Aduc câni de soi din ţara Nemţilor... Aduc nişte vaci tiroleze. Aduc copoi şi ogari foarte no-

bili. Scot din cutii lustruite niște puști de vânătoare aduse cu trenul tocmai dela Paris. Poftesc la masă mare proprietarii din împrejurimi. Au bucătar cu scufie albă și lachei cu mănuși. Fac întocmai ca boierii cei fuduli ai Rușilor. Așaceva nu s'a mai văzut! Toată lumea se miră de strășnicia lor. Și când fac o vânătoare și vin și bieții mazâli cu puști vechi și cu câni ogârjiți, — boerii aceștia nu-și mai încap în piele de veselie și-i întreabă pe ruseşte dela ce fabrici și-au comandat armele și din ce viță li se trag câinii... Și înhamă cai în troică și se duc cu alai la pădure. Acolo câinii lor proaspăt sosiți nu îndrăznesc să între în spinării... Copoii cei slabi ai mazâlilor scot iepurii la poteci și puștile cele proaste bat mai bine decât cele nouă și înflorite... Așa ciudățenie nu s'a mai arătat niciodată, de când e țara Moldove,—și boerii cei falnici își bat câinii cu nagaica și-și stupesc puștile cu ciudă... Iar mazâlii se privesc cu coada ochiului și tușesc cu înțeles.

Vacile cele dela Tirol nu pot îndura frigul iernii în perdele și ies ca niște umbre bătute de vânt în primăvară. Iar cele treizeci de oi nu pot da atâta lapte cât trebue ca să hrănească ciobanii și câinii.

Odraslele Bonceștilor se uită ca la o minune în jurul lor : vacile se culcă la pământ și mor; cio-

banii se duc să-şi caute alt stăpân... Vine un negustor şi cumpără troica. Gardurile cad. Suflă vântul prin ferestre sparte. Mazâlii, când trec pe acolo, au un fel de zâmbet, de-ţi vine să tragi în ei cu puşca...

Ce-i de făcut? Îşi lasă paragină moştenirea părintească şi-şi iau zborul către corbii ceilalţi dela Chişinău... Acolo croncănesc ei în de-ei, — şi iată-i pe unul trimes ispravnic undeva de la Cavcaz, iată-l pe altul judecător de pace în ţinut...

Aici fruntea mazâlului nostru se posomorăşte :

— A venit judecător între noi. El plângerile noastre în limba părinţilor noştri nu le'nţelegea. Ţinea norodul la uşă cu căciula în mână. Vorbea cu asprime în limba celor dela Moscova. Căta posomorît şi cu dispreţ la noi, pământenii, şi lovea în noi fără cruţare... Asta a făcut aici un urmaş de boer pământean... Acu l-a mânat şi pe el de-aici furtuna, — s'a dus să croncănească cu corbii lui în pustietăţile de peste Nistru...

Căpitanul îşi opri o clipă caii în vârful dealului, de unde se vedeau până departe sate, livezi şi lanuri, supt revărsarea de aur a soarelui de Iulie.

— Bine-a făcut că s'a dus, sfârşi el cu pătrundere. Pământul nostru nu-l mai cunoştea !

Casă de Mazâl.

Era în anul revoluției rusești, când, ca prin farmec, deodată căzuse granița Prutului. Intr'o sară, în vechea capitală a Moldovei, câțiva artiști ne întâlniserăm la o agapă prietinească cu Basarabeni de pe frontul rusesc. După o sută cinci ani, se adunau urmașii celor despărțiți silnic, se recunoșteau emoționați și-și împărtășeau cu ochii în lacrimi nădejdile viitorului.

In sara aceia tovarășul meu, cu care rătăcesc acuma pe căile Basarabiei, ne-e afirmat c'o deosebită mândrie că e „Mazâl de la Nistru".

Acuma mă încredințez că avea drept să fie mândru.

Mazâlii și răzeșii dintre Prut și Nistru sânt o categorie deosebită și puternică de Moldoveni. Ii

întâlnesc necontenit în drumurile mele din Soroca și Orhei. Gospodăriile lor de proprietari mijlocii sânt pline și îmbielșugate. Trăiesc liniștiți în vechile moșteniri, în sate cu nume însemnate pe pergamentele altor veacuri, și Rusia țaristă i-a respectat.

— Mazâlii și răzeșii sânt n e a m u r i... îmi zice tovarășul meu. Caşi în vremea vechilor Domni pământeni, ei se țin deosebiți de țărani. Nu de mult ne-am sculat chiar împotriva împărăției moscovite pentru drepturile noastre. A fost atunci când s'a hotărît, prin ucaz, să fim împliniți pentru dări de cinovnicii statului. Obiceiul nostru era să ne adunăm singuri dările și să le răspundem fiscului printr'un împuternicit al nostru. Era o fudulie de d v o r e n i dacă vrai, dar noi țineam la asta. Și n'am primit să vie să ne împlinească nimeni. Atunci s'au sculat sate multe, după vechea datină a Sorocenilor și Orheenilor, s'au stat cu puşca și cu sabia împotriva Cazacilor stăpânirii. S'au bătut și și-au risipit sângele, — și obiceiul cel vechiu a rămas nestricat.

Printre frumoase și bogate holde, cu spice grele ușor legănate de vânt, întrăm, cu și tovarășul meu mazâl, într'o asemenea cuprinsă gospodărie. Casa șindilită e împresurată de livadă cu pomi aleși. Ograda largă cuprinde șuri, șoproane și

grajduri. In față, până'n pârău, se întinde, printre alte gospodării, loc de păşune. Dindosul casei şi'al livezii pornesc spre zare de deal ogoarele cu sămănături de grâu, orz şi popuşoi. Departe, cine ştie unde, la o sprânceană de pădure, se arată o aşezătură de prisacă şi'un loc de vie.

— Acestea sânt pământurile bătrâneşti... ne lămureşte căruntul mazâl de gazdă. Avem aici vre-o şaizeci de d e s i a t i n e, — fără pădure... In alt loc avem şi partea soţiei...

Stă în faţa noastră prietinos şi bun. Imi arată ce are, îmi lămureşte ce-l întreb.

— Am trecut prin grele vremuri, când s'au ridicat răii să dărâme aşezămintele omeneşti. Acuma putem mulţămi lui Dumnezeu că'ntr'o privire avem pace.

— Vra să zică, au trecut şi pa-aici bolşevicii...

— Debunăsamă. Asta-i boală molipsitoare.

— Mă rog, aşi putea să'ntreb, stăruesc eu, ce au vrut ei aici şi ce-au socotit să săvârşească ?...

— Intr'o privinţă au şi săvârşit, îmi răspunde zâmbind gazda. De-atunci a pornit norodul să strice gospodăriile boierilor — şi a rămas să se împartă pământurile...

— Dumneata ce zici de asta ?

— Ce să zic ? Lumea, precum se vede, a avut

nevoie, căci trăia în strâmtoare. Dar gospodăriile pe care le-au stricat nu mai sunt ei în stare să le ridice...

Deși-mi grăește cam învăluit, simt că am de-a face cu părerea unui om care privește lumea altfel decât cei ce vor s'o tulbure și s'o răstoarne. Bătrânul mazâl înțelege într'o privință timpurile noua, — dar se știe neam vechiu, așezat pe temelie statornică. El despre s v o b o d a nu poate vorbi decât c'o serioasă îndoială...

Din gospodăria largă, intrăm în casă. Găsim cinci sau șase încăperi îmbracate în scorțuri și hornbote. O curățenie aprigă domnește pretutindeni. Gospodina ne întâmpină c'un fel de prietinie delicată, în care simt răspunzând vorbele tovarășului meu mazâl: „noi sântem neamuri"...

Pe pereți, stampe vechi. Într'un colț zăresc și pe patriarhul Lev Nicolaievici Tolstoi, în cămașă de m u j i c, cu privirile pierdute în depărtarea viitorului s'a Rusiei pravoslavnice. Într'un grup de fotografii, deasupra une „comode", — mazâlul de gazdă îmi arată pe „bătrân", pe tatăl său, pălit de vreme, cu barbă, cu plete retezate, cu înfățișarea deplină a unui boerinaș dela 1850...

Ne întoarcem spre masa largă și primitoare, unde, în pripă, s'a orânduit gustare pentru oaspeți: ouă, brânză cu smântână, pâne albă de

casă. Samavarul cântă, aproape, în odăiţa de alături.

— Poftiţi şi z a c u s t i ţ i o leacă...

Pe când ne aşezăm, în odaia răcoroasă şi curată, ceasornicul vechiu cu greutăţi sfârâie şi bate cinci ceasuri, — tocmai ca'n odaie la bunicuţa, demult, când eram eu mititel şi mă duceam „la ţară".

Subt ornic, pe un scrin de lem lustruit, stau rânduite câteva cărţi cu tartaji de piele.

— Sunt cărţi cu slovă veche moldovenească... îmi dă lămurire bătrânul mazâl.

Şi simt şi mirosul bun de flori uscate, şi toată atmosfera prietinească care mi-a pătruns totdeauna sufletul în căsuţe vechi, în umbra livezilor, în colţuri paşnice de ţară.

Parc'aşi fi undeva, „la noi", şi'n ochii bătrânei tovarăşe a mazâlului parcă pluteşte ceva din blândeţea cerurilor Moldovei...

Răzeşi şi Mazâli de la Nistru.

La Cotiugenii-Mari, văd casa bătrânească a părinţilor lui Simeon Murafa. E o aşezare curată, cu cerdac şi chilioare pline de scorţuri, — care aici se chiamă războaie. Mama lui Murafa ne arată odaia în care s'a născut prietinul nostru mort aşa de tragic, biblioteca lui românească şi toate amintirile mărunte în care, pentru ea, ş'acum nemângâiată, tot mai stăruesţe ceva din cel dus...

Când l-am văzut întâiu pe Simeon Murafa, acest mazâl mândru şi Moldovan ireductibil, era într'o sară de toamnă.

Războiul nostru pornise. Copacii se dezbrăcaseră de frunze ; vântul venea cu veşti rele din tristul pământ al Olteniei. Ploi reci şi negurî îmbrăcaseră munţii moldoveneşti unde soldaţi tru-

diți, cu ochi neguroși, nedormiți zile și nopți, de săptămâni și luni se băteau cu îndârjire eroică.

Dinspre Prut, pe drumurile ude și desfundate năboiseră ostile Țarului. Coloane nesfârșite treceau : artilerie, cavalerie, infanterie. Treceau încet oamenii Rusiei, cenușii și nehotărîți ca stepele. Veneau ca dintr'un neștut și parcă n'aveau țintă. Făceau popasuri lungi și mâncau turme de vite și munți de pâne. Veneau de zile multe și nu mai ajungeau pe linia de foc a regimentelor noastre.

Cântau tărăgănat și armonios, aceiași și aceiași în uniformă împărătească ; erau însă o sută de neamuri dintr'o sută de ținuturi : din Siberia și Turchestan, de la Urali și Caucaz, din adânca Moscovie, din Finlanda și Polonia, din toate colțurile uriașei împărății. Erau turmele de jertfă ale țarismului, împânzind amărâta noastră moșie, împinse de scopurile ascunse ale stăpânilor lor, aduse în realitate de un destin tragic și misterios.

În sara aceia, pe-un vânt răsunător, cineva bătu la poarta noastră singuratică.

Era un străin, — unul din nesfârșita mulțime cenușie.

Dar străinul acesta rosti un cuvânt de salutare în limba părinților noștri. Îl întâmpinarăm veseli și mișcați.

Soarta aducea între noi pe un frate. Purtat de porunci străine, el se abătea din drum, rostea numele meu şi intra în căminul nostru ca să vorbim la lumina lămpii liniştite despre Moldova...

Străinul acesta venit să mă caute într'o sară de toamnă în Folticeni, în fundul ţării, era Simeon Murafa.

N'aş putea spune cât am fost de mişcat. Mi se părea că mă aflu în faţa unei tainice orânduiri a destinului.

Priveam pe „muscalul" acela voinic şi plin de viaţă, cu ochii scăpărători şi însufleţiţi... Era într'adevăr un sol din înstrăinata şi pierduta Basarabie.

Nu, Basarabia nu era nici pierdută, nici înstrăinată. Murafa venea cu veşti ciudate din tara strămoşilor noştri. Venea cu veşti bune şi-mi vorbea hotărît despre începuturile acelor frământări care nu mult după aceia trebuiau să prefacă în fum şi dărâmături nelegiuita împărăţie a pajurei cu două capete.

— Noi aşteptăm, îmi zicea el zâmbind şi privindu-mă ţintă. Din tot ce se petrece în Rusia, din plesa dezlănţuită, din nemulţămirile care fierb înăbuşit în adâncuri, din slăbirea vechilor încătuşeri şi surparea autorităţii, din toate, se vede că ziua pe care o aşteaptă noroadele nu-i

departe... Aşteptăm şi nădăjduim soare nou pentru Basarabia.

Prutul nu mai era o graniţă. Murafa îmi mărturisea că soldaţi de-ai lui, „de la noi de-acasă" făceau foarte des drumul înapoi, încărcaţi cu cărţi de aici.

— Bate vânt către noi şi mâni se vor deştepta cei adormiţi, adăugea el profetic. Cartea cu slovă românească, orice carte care vorbeşte inimilor de la noi, este o sămânţă ce va rodi însutit ca şi sămânţa cea bună a Evangheliei.

Am stat mult sfătuind în noaptea aceia de frăţie; am deschis cărţile cronicarilor şi am chemat între noi, cu ochii înlăcrămaţi, trecutul frumoasei şi nefericitei noastre Moldove. — Apoi ne-am despărţit cu părere de rău într'un târziu, în noaptea neagră şi ploioasă.

Coloane de artilerie treceau prin întuneric, spre necunoscut. Nu vedeam ostaşi, nu vedeam cai. — auzeam numai mişcarea neostoită, măcinarea aspră a şoselei, — şi din când în când un sunet, o comandă în limbă străină.

„Muscalul" mi-a strâns mâna şi a plecat...

De această sară de toamnă a anului 1916 mi-am adus aminte când, un an după aceia, m'am oprit la mormântul aceluia care căzuse pentru ai lui ca un mucenic.

Furtuna se dezlănțuise, Basarabia se eliberase așa cum îmi vorbise și dorea el în noaptea aceia de toamnă ; roadele străduinților lui de fiecare clipă în zbuciumatul an al revoluției eșeau la lumină: el nu mai era printre noi, se odihnea întru Domnul în țintirimul dela Chișinău, supt un cer strălucit și într'un pământ slobod... Icoana prietinului mort îmi apărea ș'acuma iarăși, mai vie, în casa copilăriei lui, lângă melancolicii lui bătrâni. Mi se reîntoarse în suflet și 'n amintire solul care umbla în nopți de toamnă pe drumurile Moldovei, în mijlocul unei oști străine, visând și pregătind viața nouă pentru Basarabia.

Il simțeam în mine; căci el e dintre aceia care se întorc din veșnicie și nu ne mai părăsesc niciodată.

Când ies în pajiștea curată a ogrăzii, satul întins, cuprinzând peste două mii de gospodării, revarsă clădiri albe pe văi și costișe, în livezi și grădini. Cele două biserici înalță turnuri de piatră. Și de-acolo privind, tatăl lui Murafa, mazâl bătrân, ne dă unele lămuriri asupra satului. E întemeiat din vechi zile, de „neamuri". Pe urmă, cu vremea, s'au așezat lângă gospodăriile răzășești și mulți țărani. Totuși și astăzi satul e bine despărțit în două. Și „neamurile" greu și foarte pe 'ncetul se amestecă cu țărănimea...

Şi aici ca'n multe locuri din ţinuturile pe care le cercetez, găsesc stăruind trufia răzăşească. Conservatismul şi mândria obârşiei se vădesc numaidecât, „după vorbă, după port". Casa mazâlului e mare, cuprinde mai multe încăperi; e „mobilată"; găseşti în ea amintiri din trecut: covoare şi horbote, portrete, urice şi cărţi. In gospodărie, vite alese, strânsură din belşug. Cămările pline de bunătăţi. Bucătăria urmează şi ea cerinţele unui gust mai subţire. Vinul, — carele îndulceşte amărăciunile omului, — în casa mazâlului pare şi el ieşit dintr'o viţă mai aleasă.

Mazâlul se duce la târg într'o trăsură pe arcuri. In straiele lui de şleac, mânând doi cai buni cu trap răpede, deşi trăsura-i cam clămpăneşte din încheieturi, el se simte c i n e v a. Soaţa lui stă alături, dreaptă, într'o mândră găteală de borangic. Când intră printre dugheni, negustorii toţi ies în praguri şi-i salută...

Tovarăşul meu îmi povesteşte între altele că aşa a cunoscut pe vremuri la Alcedari, lângă apa Nistrului, pe Grigore Fotescu, mazâl cu nume prea ştiut.

Cine nu văzuse în ţinutul Sorocei pe căpitanul Grigore Fotescu! Cine n'auzise de caii lui, pe care îi aducea din depărtate tabunuri moscovite!

Cine nu vorbea de prisaca şi via lui, de oile lui, de ogoarele lui !

In gospodăria lui umblau argaţii ca albinele. Gospodina avea femei la tors şi la ţesut. Intr'o cămară, pe o laiţă largă, la anumită vreme a anului, totdeauna sta cucuiat un Jidov meşter, care cosea şiac şi potrivea blăniţi de h u l p e şi de miel... Şi gospodarul, după ce se întorcea dela câmp şi descălica în mijlocul ogrăzii, îşi punea în şold mâna care ţinea n a g a i c a şi privea încruntat în juru-i.

Erau pe atunci vremuri bune. Când prindea căpitanul Grigore oaspeţi în casa lui, la sărbătorile de iarnă ori la Paşti, apoi nu-i lăsa cu una cu două. Mesele se ţineau lanţ şi cântau lăutarii răzimaţi pe uşorii uşilor. Vinul cel bun din fundul pivniţei sfârâia în pahare. Iar la grajd stăteau străji cu poruncă grozavă, precum că nimeni n'are voie să înhame şi să plece...

Când căpitanul Grigore intra, de pildă, în târg la Raşcov, ca prin farmec eşeau capete bărboase în uşi. Dela o dugheană la alta negustorii îşi aruncau ştirea cea mare :

„A venit căpitanul Grigore !" In juru-i se strângeau negustorii şi misiţii lui cunoscuţi. „Ce mai faci, căpitane Grigore ? — Cum ai călătorit, căpitane Grigore ? — Cum se află s u d a r i u l a ?

Ce-ți fac copii, căpitane Grigore? — Ce-am putea cumpăra dela dumneata, căpitane Grigore?"

El se simțea tare și fudul, în mijlocul tuturor negustorilor acelora umiliți. Își mângâia mustața, apoi își punea o mână în șold, și striga scurt, cum avea obiceiul:

— Hăt! tâst! da voi cum o mai duceți, năcăjiților?

— Vai de capul nostru, căpitane Grigore. Batem război cu sărăcia!

— Hăt! tâst! Voi, bre, sânteți niște șireți.

— Nu, căpitane Grigore, nu sântem șireți, sântem năcăjiți, precum spui. Ne pare bine că ai venit în mijlocul nostru, sănătos!

— Cum?

— Că ai venit în mijlocul nostru, sănătos, căpitane Grigore!

— Așa? tâst! bine! la să intrăm colea, să stăm puțintel de vorbă!

— Da, căpitane Grigore, să intrăm și să vorbim.

— Hăt! care-i mai mare aici? la să vie care-i mai mare aici și s'aducă niște oale cu vin!

— Să vie! strigă negustorii. A poruncit căpitanul Grigore să vie care-i mai mare aici, s'aducă niște oale cu vin.

— Hăt ! numaidecât ! eu vreau să cinstesc cu cunoscuții mei și să stăm de vorbă.

— Așa, căpitane Grigore, să stăm de vorbă. Să bem o ulcică de vin, da să vorbim și de afaceri. Așa se poartă oamenii cuminți și dumneata ești om cuminte, căpitane Grigore.

— Hăt ! tâst ! să vorbim !

Când începe vorba de vânzări, de cumpărări, de prețuri, — subt mândria și fala căpitanului Grigore dodată răzbate vicleșia cu ochi ascuțiți a mazâlului. Și pentru această veghere statornică a minții și strajă a intereselor lui, negustorii au și mai mare admirație, și mai mare dragoste către căpitan Grigore.

Ochii aceștia ageri în care lucește și mândria de neam, îi cunosc încă de pe când răposatul între buni și drepți Simeon Murafa, în lungi seri de prietinie, îmi vorbea despre „răzășii și mazâlii dela Nistru..." Ochii aceștia ageri îi întâlnim ș'acum necontenit în calea noastră, pe când străbatem ulițile cu cuprinse gospodării răzășești, prin Cotiugenii-Mari...

Intelectuali.

— Astăzi nu ne-am văzut toată ziua, îmi zice zâmbind unul dintre feciorii bătrânului meu mazâl de gazdă. Am fost la adunat fân tocmai subt pădure...

Păliți și aprinși de soarele de Iulie, cu capetele goale și desculți, numai în cămăși slobode peste pantaloni, cei doi flăcăi se învârt în jurul s a r a b a n e i, — unul rânduind uneltele, altul deshămând caii. In lucirea amurgului, capetele lor tunse „chilug" strălucesc. Cu brațele vânjoase, cu mânile înegrite, sprinteni și nervoși, mișcă din loc căruța grea, stăpânesc în frâu caii, — apoi, cu glasurile învăluite de trudă, se sfătuesc cu bătrânul pentru munca de a-doua-zi.

— Mâni trebue să începem a tăia orzul în deal, vorbește cel mai mare. Nu-l mai putem lăsa.

— Să-l începem cu ajutorul lui Dumnezeu, răspunde gazda.

Pășind domol și 'ncet, tinerii intră în odăița plină de umbra înserării, și'n liniștea care se statornicește, stând cu coatele pe masă, ascultă cîntecul monoton al samavarului.

Amândoi flăcăii bătrânului mazâl de gazdă sunt studenți. Când era Prutul graniță, învățau la Kiew. Acuma își isprăvesc studiile la Iași.

Îi cunosc mai de mult. Au făcut parte și din oastea țarului. Au străbătut tot apusul marei împărății în imensa frământare a războiului, de la Baltica până 'n Carpați. Revoluția i-a surprins pe frontul românesc. Atunci, tresărind deodată din inerția „marelui compresor", au prins cu înfrigurare a organiza pe soldații moldoveni. În vremea aceia i-am cunoscut. Cu alții, mulți și însuflețiți, porniseră aici, în fața tunului dușman, războiul al doilea, al dezrobirii. La cuvântul lor bun răspundeau soldații cenușii, în limba cea dulce și moale moldovenească. Comitetul lor odată organizat, se începu lupta pentru desfacerea Basarabiei de la stăpânirea rusească...

A fost o îndoită luptă, grea și aprigă. Luptă cu comandamentul, care, deși furtuna s v o b o d e i bântuia Rusia, nu înțelegea de ce fel de libertăți deosebite au nevoie Moldovenii, luptă cu

mulțimea pasivă de la căminuri peste care o sută de ani de izolare așezase un văl de întunecoasă indiferență.

Pe frontul românesc în munți, și la Odesa, studenții moldoveni, soldați și ofițeri ai țarului, au început a fierbe. Deodată căzură perdelele negre și intră lumină în vechea ocină moldovenească dintre Prut și Nistru. Deodată miile de soldați, care se bătuseră pe imensul front, în jurul marilor cetăți ale lui b ă t i u ș c a țar, miile de soldați ai Basarabiei duși la jertfă pentru scopuri neînțelese, — începeau s'a u d ă limba din văile Carpaților și să 'nțeleagă foarte ușor ceiace voiau studenții să-i facă să înțeleagă. Deodată cuvântul lor de-acasă începea să aibă un înțeles nou și tânăr. Deodată amintirile nedeslușite ale trecutului, păstrate în cântecele și 'n istorisirile bătrânilor, izbucniră ca o lumină biruitoare. Frontul basarabean din Carpați deodată se întoarce, ca să așeze la Nistru bourii granițelor vechi...

In această plină și fierbinte acțiune am cunoscut pe feciorii bătrânului meu mazâl de gazdă. Pe urmă i-am văzut între îndrăzneții care rupeau de la marea Rusie „republica moldovenească". In sfârșit, i-am văzut în acel sfat al țării, care trebuia să desăvârșească unirea. Studențimea basara-

beană a avut un rol covârşitor în anii aceştia dramatici. Acuma, pe întinsele lanuri ale ţării, se coceau grânele. Feciorii mazâlului se întorseseră la gospodăria părintească. Domnii „deputaţi", cu capetele goale, cu braţele vânjoase în soarele fierbinte, munceau pentru cuibul părintesc...

Privindu-i şi ascultându-i grăind în sara aceia de lulie, la masa îmbielşugată, mi-am dat samă mai bine şi despre acest suflet nou pe care „basarabenii" îl aduc printre studenţii universităţii ieşene.

Tinerii aceştia au trăit în Rusia de ieri. Au trăit între intelectualii aceia care de un veac şi mai bine se zbat şi se jertfesc pentru libertate, frământând în conştiinţa lor toate marile probleme sociale. Spiritul acestor cruciaţi ai dreptăţii la noi n'a fost cunoscut. El înlătură ca pe ceva netrebnic minciuna convenţională, ticăloşia filistină în care ne zbatem. Aceşti purtători de idealuri umanitare se scoboară la popor. Ei propagă şi credinţa nouă şi se jertfesc pentru ea. Se găsesc în istoria revoluţionarilor ruşi, pilde de jertfă necondiţionată aşa de măreţe, încât întunecă paginile cele mai crunte ale martirologiului creştin...

O răsfrângere a acestui mediu mistic, naiv şi drept, măreţ şi sumbru, primise sufletul celor doi feciori ai mazâlului meu de gazdă. De aceia le-

pădaseră hainele situației lor, — de aceia ieșiseră iar în soarele curat, cu fruntea slobodă și cu pieptul desfăcut ; de aceia nicio clipă nu se gândeau la toate funcțiile de toate felurile pe care le cucereau înfrigurați, cu gânduri de grabnică îmbogățire, frații din regat. Ei vorbeau, cu paharele de ceaiu în mână, despre universitatea lor de la Iași și despre prefacerea vieții studențești...

— De la această prefacere atârnă viitorul... îmi zise cu pătrundere cel mai mare. Universitățile Rusiei au dărâmat întunerciul și oligarhia...

Hotărîrea și pornirea lor mă încredințau. Așa este. Tineretul nostru are cel puțin de-acum înainte la noi o mare menire... Destul ne-au dat universitățile mercenari și budgetivori. A venit vremea să ne deie și oameni.

Mănăstirea.

Bătrânul meu mazâl de gazdă mă purta într'o zi printr'un colț ascuns al moșioarei lui din acel frumos ținut al Sorocei. Era subt o sprânceană de pădure, într'un gavan de vălcică deschizându-se ca o tăinuită grădină. Se vedeau buchete de copaci rari, tufărișuri, și'o colibă singuratică. Cum scoboram, în liniștea după-amiezii, prinse a se lămuri în singurătate ca un ușurel zvon de albine.

— Aici stă „călugărele", îmi zise mazâlul.

Printre copaci, în fundul vălcelei, zăream un om — desculț, cu capul gol, într'un cămeșoiu. — care umbla plecat asupra pământului. Se ducea, se întorcea. Intr'un timp ridică fruntea. Poate auzise sunet de glasuri. Și de-bună-samă că ne văzuse, — căci dispăru pe dată, printre bucatele de verdeață.

— Își caută undeva, pe o creangă, anterial și comanacul, grăi râzând tovarășul meu.

I-am îngăduit în vara asta să-și facă aici o leacă de grădină. Când ne-a zărit, își uda legumele cu apă din fântână... Trăiește în vălcica asta ca într'o sihăstrie și tot îmi bate capul cu un plan al lui..

— Ce plan?

— Ai să vezi. Vra să facă aici mănăstire.

Cum străbăteam pe o cărărușă, printre nălăzi bogate, iată că se rădică dintr'o margine de răzor și „călugărele". Și-a pus comanacul. Își încheie paftalele curelei de-asupra rasei. Și-a vârît picioarele goale în niște papuci de piele scorțoasă. Ne întâmpină grăbit, ploconindu-se cu zâmbet de smerenie.

— Vă poftesc cu dragoste. Cu plecăciune, Alexandru Nicolaievici. Poftiți la umbră. Poate doriți un strop de apă rece... Noi aici sântem săraci și năcăjiți și n'avem încă nimic. Dar umbră pentru hodină este, că-i dela Dumnezeu.

Călugărul tovarășului meu e un om tânăr încă, nalt și voinic ca un haiduc. Se mișcă sprinten în rantia lungă și din când în când își scânteie spre noi ochii aplecați.

— Ce făceai, părinte, când coboram noi de subt pădure ? întrebă mazâlul.

— Ce să fac ? răspunse cu umilință călugărul.

Am pus câteva răsaduri de curechiu azi — și acuma le udam. Am făcut și noi aici ce-am putut și cât m'au ajutat două brațe. Avem legume de toate felurile, și cresc frumos cu ajutorul lui Dumnezeu...

Printre copacii rari, se aliniau răzoare.

Aproape de noi, subt un tufar, se deschidea ochiul negru al unei fântâni.

Alăturea de ghizdele, zăcea pe-o coastă, aruncat în fugă, un vas mic de tablă albă.

— Iaca, de tinicheaua asta am aninat o frânghiuță; — s'așa scot apă din fântână... Cu ca mă năcăjesc și-mi ud răsadurile...

Vasul a fost găsit la o margine de drum. Frânghiuța e împletită din câteva fire de cânepă smulse din capătul unui ogor. Lângă coliba goală, câteva unelte tot cam în acest chip alcătuite. Par-c'am fi într'un ostrov singuratic, la sute de poște departe de lume.

— Și cum hălăduiești dumneata aici? întreb eu.

— Bine, cum dă Dumnezeu, îmi răspunde el cuvios, cu barba răzimată în piept și cu ochii plecați. S'a milostivit Alexandru Nicolaievici să mă îngăduie în colțul ista. Aici e un loc frumos și liniștit. După asta se cunoaște că-i frumos și liniștit aici — că într'o zi când stam eu între buruenile mele, iaca aud zvon de albine și văd în-

văluindu-se un roiu... L-am urmărit și nu s'a dus departe. El venise să se așeze aici. Și-a ales căsuța într'o scorbură de cireș... Așa, zilele acestea am de gând să-l scot și să-l pun într'un ștubei bun. Și după pilda gâzelor pe care le-a trimes Dumnezeu, și eu m'am gândit că aici ar fi bine să așezăm o sfântă mănăstire... Dacă ar dărui Alexandru Nicolaievici lui Dumnezeu vâlcica asta, apoi eu aș umbla în lume după milostenie, și aș strânge dela frații creștini putere, ca să pot dura aici măcar un schit... Aici e ca'ntr'un raiu. S'ar cânta clopotele s'ar sluji monahii pentru ertarea păcatelor tuturora...

Aproape de fântână, dintr'un trunchiu bătrân de măr, dăduse o coroană frumoasă de odrasle, pe care atârnau mere rumene.

— Iaca și asta-i semn, grăi cu taină parcă omul din singurătate. Am scos mărului bătrân putregaiurile, l-am curățit, și 'ndată a slobozit mlădi voinice. Bătrânul acesta e temeiul locului. Acolo s'arată că trebue așezată casa lui Dumnezeu...

Treceam pe cărări, prin liniștea adâncă a vâlcelei, — până la cireșul în care și-au ales sălaș albinele. Călugărul mai aruncă odată, și cu acest prilej, undița dorinței lui spre sufletul netulburat al tovarășului meu. In satul lui la Alcedari, dor-

mitând cu fața în sus spre cer, și cugetând la o viață ușoară, de unde învățase acest țăran șiretlicul și răbdarea diplomaților ? de unde-i veniseră pornirile de cuceritor pașnic și de organizator? Privirea lui era plină de o naivă viclenie. Mazâlul meu moștenise însă vechiul scepticism moldovenesc cu privire la obrazele bisericești... Și pe chipul lui nu apărea nicio umbră de înduioșare. Ceiace văzând schivnicul, începu a da samă de mersul grădinii, încredințând pe Alexandru Nicolaievici că va fi mulțămit cu partea lui din tovărășie...

Intr'un târziu ne strecurăm pe haturi de păpușoi, cotim și, ca prin farmec, văiceaua „călugărelui" dispare. Parcă nici n'ar mai fi fost. Parcă rămăsese în altă lume, cu liniștea și cu zvonul ei de albine...

— După cât văd, zisei eu, călugărul dumitale are gânduri mari.

— Are, îmi răspunse mazâlul zâmbind. De când a dat peste cotlonul ista, tot vine la mine și mă ciocănește : că vra să facă mănăstire...

— Ei ?

— Ei, dacă fi să fie acolo mănăstire, mi-a trimete Dumnezeu răspuns mie, așa i-am spus. Dar eu mi se pare că am să pun acolo o leacă de

vie, cum a mai fost în vremea veche... Gândul ista parcă nu vine dela Dumnezeu?

După zâmbetul tovarăşului meu, înţelegeam desăvârşit că mănăstirea „călugărelui" rămâne numai un vis al singurătăţii...

Romanii.

Pentru marea majoritate a Moldovenilor din Basarabia, Romanii sânt oamenii minunați care au venit de dincolo de Prut.

Romanii sunt soldați, jandarmi și funcționari.

Intăiu au venit soldații, adică muscalii romani, când cu sloboda... Sfărâmăturile marilor oștiri rusești, în numele revoluției și a libertăților, ardeau curțile, prădau și chemau și marea mulțime țărănească dintre Nistru și Prut la aceste manifestări puternice a vremurilor noua. Un vânt de distrugere și de nebunie pornise a sufla peste sate, când se arătară deodată, în marșuri grăbite, niște oameni de departe, pe care Basarabenii nu-i cunoșteau...

In tiena satelor lor, nesupărați nici de învăță-

tor, nici de cinovnic, țărănimea grăia moldovenește, știa ceva despre țar și despre marea împărăție a Rusului, dar altceva, despre altă lume. nu cunoștea, și amintirile trecutului căzuseră ca într'o mare a uitării...

Deodată veniră acești Romani. De grait grăiau cam ca Moldovenii: se înțelegeau. Erau oameni uscați, cu obrazurile arse, cu ochii amăriți. Erau rău îmbrăcați și aproape desculți. Se bătuseră cu dușmani covârșitori doi ani de zile. Cunoscuseră nenorociri și dureri fără nume.

Alăturea de ei, marea oaste a Rusiei dezertase și deslănțuise anarhia... Acești oameni ciudați de peste Prut se întoarseră și împotriva Rușilor cu armele. Și acuma îi urmăreau și în Basarabia. Veneau și 'n această veche ocină a Moldovei să facă rânduială. Oamenii locului se mirau mai ales de cât rabdă acest ostaș năcăjit; se mirau de tăria și îndârjirea lui.

O ocupație militară aduce în chip firesc năcazuri. Ofițerii acestor muscali romani rechiziționau cam mult și des; unii, tineri fără mustață, grăiau peste umăr și ziceau tu mazâlilor și răzășilor cărunți, oameni cu greutate și cu cinste; argumentele solide și nepretulta înjurătură au dezonorat ici-colo întâlnirea frățească, după mai bine de o sută de ani de despărțire... Cu toate a-

cestea blajinii și bunii oameni înțelegeau oarecare lucruri pe care le puneau mai sus de trecătoarele năcazurî. La sfaturile de sară cu acești muscali noi, în jurul mesei primitoare de drumeți, Basarabenii înțelegeau că au de aface cu oameni de-o lege și de-o limbă; că acești oameni, năcăjiți, amărîți și depărtați de căminuri, au venit pentru slujba neamului aici și ca să pue zăgaz neliniștitelor și sângeratelor valuri ale anarhiei.

Incet-încet se recunoșteau. „Sângele apă nu se face".

Vorba aceasta o spuneau deseori și unii dintre ofițerii R o m a n i l o r. Aceștia se nimeriseră oameni cuminți și buni. La ușa lor, pentru sfat și dreptate, se îmblzeau totdeauna gospodari și muieri și totdeauna se întorceau alinați. Cu alții, mai svânturatici și mai neînțelegători ofițerași, lucrurile mergeau mai greu. Aceștia zvârleau cuvântul b o l ș e v i c, ca o palmă, în dreapta și 'n stânga, înaintând ca într'o țară inamică; aceștia veneau cu o înaltă știință a nomenclaturii sfinților din calendar; acești copii ai târgurilor lepădau cam des bonuri de rechiziție pe petice de hârtie, iscălite invariabil P o p e s c u, nume devenit fantastic între Prut și Nistru.

Și la Moldoveni, însă, se vede că toate năcazu-

rile se rezolvă într'o glumă. Localnicii priveau zâmbind în juru-le, şi, împărţind pe aceşti Romani în două, botezau pe cei din urmă cu numele pribeagului neam al lui Faraon. „Iştialalţi îs Ţigani, domnule, căuta să mă încredinţeze surâzând un mazâl. Mai întâiu suduie de spurcă pământul. Al doilea toţi se laudă că-s de neam mare şi au moşie"...

După muscali, au venit alţi Romani : jandarmii şi funcţionarii.

Jandarmii erau încredinţaţi că vechea administraţie moscovită însemna întuneric, groază, lanţuri, Siberia. Şi aducând blândele şi civilizatele năravuri ale administraţiei din regat, se socoteau pionieri ai civilizaţiei într'o ţară barbară... I-am văzut pe toţi bine hrăniţi şi cu nasurile rumene, aşa cum îi şade bine unui jandarm, — cunoscând şi exercitând destul de bine funcţia de mici tirani... Incolo, ceilalţi funcţionari s'au silit să nu desmintă temeinicele calităţi pe care cu toţii le cunoaştem şi le admirăm în vechiul regat. Toţi lovesc cu aspră energie binecuvântatul pământ al acestei noi Californii — căutând ceia ce cred ei că e singurul rost al existenţei omului.

Din acest motiv, deocamdată în Basarabia, erarhia e cu totul alta decât la noi. Cele mai importante persoane în balurile de la Teleneşti sânt

domnul şef de jandarmi şi domnul perceptor... In al doilea rând vine administratorul de plasă. Judecătorul, persoană retrasă şi solemnă, nu înfăţişează niciun pericol, nu eliberează permisuri, nu te ameninţă cu nimic ; el e cel mai nebăgat în samă...

Totuşi un Ovreiu din partea locului, pe când îi vorbeam de această ciudăta rânduială, îmi răspunse c'un zâmbet fin :

— Intre cele bune venite de peste Prut, ţi-o spun numai dumitale, noi numărăm pe judecători şi pe doctori...

— Ai de spus ceva împotriva celorlalţi ?

— Nu, trăim bine, după cum vezi...

Se ploconi ceremonios în faţa măririlor timpului, apoi întorcându-se la mine, adăugi tainic :

— Nu este problemă fără dezlegare...

Teleneşti.

La Teleneşti, în ţinutul Orheiului, erau minunate serile de Iulie. Spitalul instalat de doctorul G., un prietin, într'o curte boierească ruinată şi de mult părăsită, are o înfăţişare romantică în livada sălbătăcită şi între perdelele de zorele, cu turnu-i medieval în firidele căruia veghează neclintite bufniţi sure...

Proprietarul, boier moldovan, n'a locuit-o mi se pare niciodată. Abia a clădit-o, de atunci e mai bine de un secol, şi a şi abandonat-o, cu odăile ei proaspăt zugrăvite, cu terasa cea mare deasupra unei grădini multicolore, cu tot ce fusese pregătit pentru tihna unei vieţi îmbielşugate...

Nimeni nu s'a mai apropiat de ea. Era o casă oarbă, bântuită de duhuri necurate. Vânturile au

început să țiuie prin ferestre sparte; fantomele umezelii plângeau prin unghere.

Bandele de bolșevici, acum doi ani, cei dintâiu i-au rupt farmecul. Au dat drumul luminii forțând obloanele, au pus foc într'un corn al clădirii. Pe urmă a venit doctorul G. cu o echipă de sanitari și a amenajat cum a putut acest cuib pustiu. Acuma, în odăi largi, zac bolnavi cu fața în sus, ascultând tăcerea. Și vechea curte boierească, când vine înserarea, în livada sălbătăcită, lângă iazul luciu, capătă o înfățișare fantastică...

Stând pe terasa-i ruinată, priveam pe costișă, în față, luminile mărunte ale târgului. Din șesul larg, trec unde de răcoare. Din când în când străbate văzduhul deasupra noastră o pasăre de noapte, cu țipet straniu... Și din mlaștinile șesului, neîntrerupt, neobosit și monoton, fără a alunga tăcerea, izvorăște cântecul broaștelor...

Târgul pitoresc, ca de pe o stampă străină, se ridică în terață până la sprânceana de pădure din deal, — de unde începe uriașul Codru al Orheiului... Pare o așezare veche de piatră, cu uliți liniștite, cu cinstită rânduială. Din când în când dintr'acolo, pe adierea serii, vine un tremur uscat de toacă... E o sonerie ciudată, o vibrare melodioasă de lemn, care tresare în răstimpuri printre celelalte vuete ale nopții.

— Acesta e semnalul străjerilor în Teleneşti... îmi lămureşte doctorul G. Toţi poartă aninată de gât o toacă. Şi din când în când bat cu ciocănelele în ea...

In sara liniştită vorbim despre târg. E o aşezare cu totul străină. E o colonie ovreiască, adusă de Ruşi de mult aici, la marginea Codrului. E o „colonie agricolă". Când administraţiile întemeiază totdeauna cuvinte, colonia aceasta agricolă a cinovnicilor e acuma o vrednică comunitate de negustori între sate de plugari.

Pe când vorbim, un sătean din împrejurimi se înfăţişează la domnul doctor.

— Ce poftești dumneata ?

— Apoi vrem s v i d e n t e l i, ca să facem r a s p o r o j e n i e l a m i r a v o i s u d à...

— Bine-bine...

Eu nu înţeleg nimic. Privesc tăcut şi deodată întristat pe urmaşul Codreanilor de la Ştefan-Vodă, care stă cuminte în umbră, aşteptând s v i d e n t e l i pentru m i r a v o i...

— Se pare că sântem într'un ţinut înstrăinat... zice râzând doctorul.

— Intr'adevăr, răspund eu cu strângere de nimă.

— Noaptea şi tăcerea înşală, răspunse senten-

ţios gazda noastră. Mâni, pe soare, în iarmaroc la Teleneşti, o să ne dăm mai bine socoteală...

În adevăr, de data asta cuvintele doctorului parc'ar fi picurat din turn, de la cenuşiile paseri ale înţelepciunii. Cum luci soarele pe întinderi, a-doua-zi dimineaţa, iazul cel fantastic luă o înfăţişare comună de baltă, şi drumul de ţărână, cu hârtopuri şi glod, scuturâ ca pe nişte lucruri netrebnice fantaziile nopţii. Teleneştii, pitorescul şi exoticul Teleneşti al depărtării, deveni un înfiorator târguşor cu uliţi murdare, pe care le cutreerau porci şi câni ca nişte harnici agenţi sanitari...

— Porcii încă sunt mai numeroşi decât câinii... mă informă doctorul, şi toţi sunt proprietatea negustorilor ovrei.

Mă uitam în juru-mi. Fără nicio îndoială, mă aflam într'un târguşor dela noi, într'un târguşor ca cel în care am copilărit, cu crâşme, dugheni, iarmaroc de vite, colb, limonadă şi cerşetori...

Oamenii nu vorbesc nici de r a s p o r o j e n i e, nici de m i r a v o i. Dezbat cu vicleană oratorie preţurile în iarmaroc, ori pe subt bolţile dughenilor, în cea mai curată limbă moldovenească... Aud nume ca 'n vechile urice : Plămădeală, Lapte-Dulce, Şepte-Fraţi, Bou-Negru... Şi încă un lucru şi mai minunat : „colonia agricolă" vorbeşte aşa de curat şi de colorat moldoveneşte, cum nu-mi

puteam eu închipui când, din castelul ruinat, îi priveam etajele romantice.

— Omul de asară, îmi zice doctorul, îmi cerea un certificat ca să facă o reclamație la judele de pace... Se vede că cinovnicii n'au întemeiat numai colonii agricole, ci au adus și „neologisme"... E adevărat că în viața de toate zilele nu le mai auzim, — totuși au darul să te înșele o clipă.. Mi se pare că și administrația noastră se străduește acum să-și aducă neologismele ei. Și e încredințată că nici n'are altă menire. Ca dovadă că cinovnicul și funcționarul sunt foarte buni frați.

Căpreşti.

Venind dinspre Teleneşti, într'o Duminică fierbinte de Iulie, intrăm în furnicarul zilei de iarmaroc a Căpreştilor. E o aşezare în câmpie, la graniţa de miază-zi a ţinutului Soroca, nu departe de apa Răutului. E tot o foastă „colonie agricolă" a administraţiei moscovite. Sunt deschise Moldovenilor din împrejurimi totate Jughenile negustorilor, multe zidite în piatră de Orhei. Vechile firme cu slove ruseşti au fost înlocuite pretutindeni cu inscripţii latine. La fiecare pas citim o formulă stereotipă: P r a v a l i a d e B a c a l i a... Şi 'n aceste prăvălii de băcănie furnică tărani şi răzăşi din Ştefăneşti, Prodăneşti, Răspopeni, Brânzeni, Ordăşei şi alte aşezări pomenite şi 'n uricile scrise de răposaţii diaci domneşti de odinioară... Sunt deschise gospodarilor şi casele

fără firmă. Oriunde, pentru câteva carboave, omul poate găsi o masă de lemn, un scaun și o stacană de vin pentru adalmaș. Căci toți acești coloni agricoli practică negoțul subt felurite forme ; iar în jurul târgului se răsfață dudăul și frumoșii spini uriași cu canafuri de floare roșie...

E o căldură grozavă și colbul înalță pretutindeni pânze mișcătoare. În lungul uliței celei mari care străbate târgul, negustori ambulanți și-au întins tărăbile cu mărfuri felurite : cituri colorate, horbote și cordelute ; zarzavaturi și fructe ; slănini, mezeluri și pește sărat. Strigă cu glas mare, cu ochii bulbucați și obrazurile asudate, chemând într'o moldovenească curentă pe toți trecătorii. Pe unii îi și opresc, îi apucă de mânică și-i poftesc cu dragoste și convingere la mărfuri nouă, sosite cu vaporul de peste Marea ! E același tablou pitoresc și simpatic, care se estompează în trecutele zile de demult ale copilăriei. Casi 'n Teleneștĭ, găsesc și aici un târgușor ca în Moldova-de-Sus, cu apriga luptă a negustorilor, cu alura moale, șovăitoare și neîncrezătoare a mușteriilor.. Aceleași dezbateri fantastice de prețuri care pornesc de la sume fabuloase și se coboară încet-încet ; aceleași prefăcute plecări ale cumpărătorilor, aceiași prefăcută nepăsare pânditoare a negustorilor ; aceiași naivă și veche strategie, același răz-

boiu, fără de care târgul n'are haz şi lucrul cumpărat n'are preţ!

Ici colo un negustor evreu ori lipovan cercetează c'un ochiu ager o trăsură pe arcuri şi cu cai buni: în ea stă cu aer de mândrie o doamnă preoteasă, ori un proprietar din împrejurimi. Negustorul ia o înfăţişare desmierdătoare şi zvârle ca o undiţă câteva cuvinte ruseşti, rostite cu dulci înmlădieri. De obiceiu cucoana preoteasă răspunde în aceiaşi limbă, dând din cap şi zâmbind. Şi negustorul se închină cu umilinţă, căci în faţa lui s'a oprit o fiinţă mai nobilă! C'o înfăţişare deosebită şi specială — încercând a răspunde într'o rusească încâlcită — trec fuduli şi mazâlii din Ordăşei ori Căzăneşti, cu manta şi şapcă... Totuşi aceştia sunt mai simţitori când negustorii localnici rostesc în juru-le, cu respect, după vechia modă, în curată moldovenească: A venit la târg şi căpitanul Alexandru! Ce pofteşte căpitanul Alexandru?

Jandarmii trec prin mulţime cu pas moale. În acest colţ de lume fără boieri, numai cu anonimi evrei ori ţărani, superioritatea lor este desăvârşită şi absolută. Jandarmul înţelege că el e cel mai mare, şi sentimentul acestei superiorităţi îl răsfrânge şi înfăţişarea lui în care se poate citi şo uşoară plictiseală, şun uşor dispreţ...

Intr'un colţ de târg întâlnim pe un Ovreiu între două vârste, înalt, cu barba roşie. Cu caftanul dat în lături şi cu mânile în buzunările pantalonilor, priveşte filosofic furnicarul pestriţ. La şapca lui rusească — ca la toate cuşmele ce se poartă prin iarmaroc — observ o fărâmă de panglică tricoloră. Fiindcă înţeleg că am de-a face c'un fel de filosof, mă hotărăsc să discut cu dânsul chestia tricolorului.

— Eşti bun, îl întreb, să mă lămureşti de ce porţi semnul acesta la şapcă ?

Omul mă priveşte de jos în sus şi răspunde printr'o altă întrebare :

— Dar dumneata cine eşti ?

— Sunt Moldovan de peste Prut. Mă plimb prin Basarabia.

— Poate eşti doftor ? mă cercetează el atent.

Eu nu-i răspund şi mă las cercetat de privirea lui ascuţită. Apoi îl întreb iar :

— Ce-i cu semnul de la şapcă ?

Examenul fiind mulţămitor se vede, filosoful se hotărăşte să-mi răspundă :

— Asta este trei colori, trei flori. De când a venit oastea de peste Prut, trebue să purtăm semn. Ne-au adunat jandarmii şi ne-au pus să cumpărăm !

— Şi poartă toată lumea ?

— Poartă toată lumea. Aşa-i porunca. Costă două carboave !

— Aşa ?

— Da. Ş'au vândut cu aşa bun preţ multe mii de flori de acestea.

Zâmbetul lui fin explică şi mai lămurit tot ce vroiam să ştiu eu asupra minunatului semn, cu care se naţionalizează Moldova dintre Prut şi Nistru.

Omul meu, cu caftanul fâlfâind, intră în zarva şi mişcarea iarmarocului. Eu, cu tovarăşul meu mazâl, mai umblăm puţin printre tărăbi, apoi ne retragem spre trăsura noastră, popositâ la o umbră de salcâm. Acolo, în faţa unei căsuţe curate, ne întâmpină o evreică tânără încă. Ne întreabă dacă nu ni-i sete. Ne pofteşte în casă, să ne odihnim puţin.

Noi îi arătăm că suntem gata de plecare.

Ea stă puţin la cumpănă. Apoi se hotărăşte, puţintel ruşinată. A aflat că suntem d o f t o r i de peste Prut. Acolo, ştie ea că sunt d o f t o r i buni. Şi ar vra să ne întrebe despre o suferinţă a ei.

— Dacă nu se supără domnul doftor...

Şi mă privea rugător şi cu stăruinţă.

Tovarăşul meu mazâl încerca s'o încredinţeze că nu sântem doctori. Eu o ascultam cu surprindere. Vorbea aşa de curat moldoveneşte — ca o

gospodină de la țară. Și la o replică rusească a tovarășului meu mazâl, aflaiu cu altă surprindere că femeia nu știa rusește. Mărturisea cam cu rușine :

— Noi nu știm rusește...

Și vroia să-și lămurească suferințele ei, într'o moldovenească limpede și colorată. Se însufleța din ce în ce, văzându-se ascultată, — și domnii doctori o urmăreau cu interes și mirare, în umbra salcâmilor...

Nacazuri mari ale unui om mic.

Intr'o zi, pe unul din priporoasele și frământatele drumuri basarabene, când năzuind spre nouri, când căzând în fund de văi, — aveam pe capra trăsurii un soldat mlădios, cu obrazul negricios și cu ochii învăluiți ca într'o umbră fumurie. Părea trudit; mâna domol cei trei cai și grăia mai mult cu ei; cu noi se arăta zgârcit la vorbă.

După știrile din ajun, în Telenești, eu aveam ceva împotriva lui Mihai Leonte (așa îl chema). Aflasem că la horă izbucnise o sfadă între flăcăii localnici și câțiva soldați din garnizoană. In sfada aceia, mai cu îndârjire și mai coltos auzisem că ar fi fost chiar soldatul acela stăpânit și mai mult tăcut. De aceia îl priveam din când în când, îl cântăream și căutam un prilej să-l fac să în-

ţeleagă că rău făcuse el cu toţi camarazii lui, stârnind duşmănia între fraţi, mai adăogând o pricină de năcaz la celelalte îndestulate năcazuri.

Cum suiau caii lui un deal lung printre vii, începui vorba cu dânsul, întrebându-l de unde-i de loc. Aflai că-i din ţinutul Romanului, dintr'un sat de pe malul Siretului.

Răspunzând, se întorsese în loc pe capră şi-l vedeam în profil. O clipă îşi lunecă spre noi ochii învăluiţi.

— Ascultă, Mihai, îi zisei eu deodată; te văd, după înfăţişare, om blajin. Văd că eşti şi din părţile noastre. — Moldovan ca şi flăcăii de la Teleneşti şi Ineşti... Mi se pare că n'ai făcut bine ieri la horă.

— Da ce-am făcut ? grăi el fără să mă privească.

— Aţi pornit b u n t. Aţi luat în piepturi pe flăcăi şi aţi stricat hora.

— Am stricat hora, dar n'am făcut rău, îmi răspunse el c'o uşoară însufleţire. Eu ştiu bine că sântem tot una : Moldoveni noi, Moldoveni ei. De-aceia ne şi ducem noi la hora lor. De amestecat nu ne amestecăm, nici nu le luăm fetele : flăcăul trebuie să fie stăpân pe fata lui. Dar eu aici îs străin, şi am un gust : să-mi cânte şi mie lăutarii un cântec şi să jucăm numai noi m u s-

c a l i i, cum ne zic oamenii de aici. Ei joacă o zi, noi să jucăm o jumătate de ceas, să ne facem cheful. Dacă vor, să joace şi ei cu noi: nu-i oprim. Dar încolo, noi, în b a l u l lor, nu ne amestecăm. Ei aşa zic: că fac bal. Asta a fost. Noi am vrut, ca'n alte Duminici, să ne cânte lăutarii cântecul. Atunci s'a sculat vătavul flăcăilor şi s'a pus împotrivă.

— Mi se pare drept. A lor era hora, ei plăteau lăutarii.

— Tocmai drept nu-i. A lor hora, a lor lăutarii. Dar nici cât unui străin să nu ne 'ngăduie nouă, care ne-am lăsat satele de trei ani, ş'am stat în focul şi amărăciunea războiului, ş'abia am isprăvit una ş'acuma ne-a adus aici, la Nistru? Ei stau acasă fără grijă, cu dragostele şi cu bucuriile, — şi noi le cerem pentru inima noastră amârîtă un cântec. Ei sar cu războiu! Atunci le-am stricat hora.

Tăcui, surprins. Totdeauna e bine s'asculţi şi pe c e l l a l t, cum spune înţelepciunea judecătorilor.

— Eu încaltea toate le-am îndurat, urmă Mihai Leonte, fără să mai aştepte răspunsul meu. Am fost rănit de două ori. Am zăcut de tifos. Mai bine pieream, ca să nu mă mai întorc acasă!

— Da de ce, Mihai Leonte?

Soldatul stătu întâiu la îndoială şi se hotărî cu oarecare greutate să se mărturisească.

— De ce. Pentru că acasă nu mai găsesc nimic din câte am lăsat. Pe maică-mea şi pe frate-meu cel mic i-au tăiat hoţii la o săptămână după ce-am intrat eu pe front.

— Cum se poate !

— Aşa. Au venit să iee banii. Eu, anii mei de flăcău, i-am petrecut muncind crunt. Eram fecior de văduvă şi alt sprijin n'aveam decât aceste două braţe. Munceam la cumparativa noastră de legumuri. Aveam cal şi căruţă şi umblam cu chirie. Avusesem eu strânse la Bancă vre-o unsprezece mii de lei. Aşteptam să se limpezească vremurile şi să mă aşez la gospodăria mea, cu fata care-mi era dragă. Da iaca s'aude de mobilizare. Ce mă gândesc eu ? Să scot banii dela Bancă şi să-i las în mâna mamei. Ş'aşa fac. Gândul cel prost ! Făptueşte omul, socotind că-i bine. După ce plec eu şi intru în gloanţe şi sub tunuri, iaca vin într'o noapte oameni făr' de lege la casa noastră — dintre cei scutiţi şi rău formaţi, — şi cer banii ! Şi cerând banii, atâta au crestat ş'au chinuit pe biata mămucă şi pe bietul frate-meu, până ce i-au omorît !

Ascultam, izbit parcă 'n inimă. Soldatul se uita departe, în zare, pe deasupra caiior.

— Şi nu s'a aflat nimica ?

— Nu s'a aflat nimica. Eu nici n'am ştiut. Eram în foc şi nu mi-au arătat telegrama. Pe urmă mi-au spus aşa, că doar n'aveam să'nviu pe mama şi pe frate-meu ! Nu mi-au dat drumu ! După aceia am căzut rănit ; la urmă am fost bolnav de t i f ; aşa că tocmai ast'toamnă am ajuns acasă... Ce puteam face ? pe cine s'apuc? Uite, aşa am rămas.

— Ş'acuma ce gând ai ?

— Acuma să isprăvim aicea. Pe urmă om vedea. Trebuie s'o pornesc dela capăt, cu aceste două mâni.

Tăcu. Ochii i se posomorîră. Oftând stăpânit, îşi trase capela pe sprâncene şi se uită în altă parte. Apoi struni caii, îi îndemnă, şi porniram a coborî răpegior într'o râpă cotită şi stâncoasă a Răutului.

Multă vreme nu mai găsii sămânţă de vorbă. Tăceam cu toţii. Pe mine mă rodea o ciudată nemulţămire pentru porniera mea de ceartă. La Mihai Leonte simţeam desluşit părerea de rău că avusese slăbiciunea să se mărturisească unui străin.

Gârbovăț.

Dela Teleneşti, călătorim la mănăstirea Gârbovăț, în codrii Orheiului. Trecem printr'un sat mare şi frumos de răzeşi, care se chiamă Ogineşti, — şi străbatem codri merei, suind şi coborînd pripoare de munte. E o regiune frământată şi sălbatică această parte a Orheiului. E o rămăşiță din vechiul Codru al cronicei, cu stâncoase poteci de zimbri, cu pâraie tainice iezite de castori. E sălaşul acelor Codreni care săreau cei dintâiu pe cai sirepi la năvala Tatarilor şi care se ridicau de multe ori cu sabia împotriva împilărilor domniei... Şi astăzi încă, îl găsim măreț şi întunecat. Din loc în loc, în vechile poeni, sânt întemeiate livezi mari şi vii. Zărim fumuri dela o cramă, ori dela o prisacă. Şi de multe ori, de pe un țanc, privim în râpe adânci şi într'o zare nesfârşită, că-

tră care alergă în valuri încremenite pădurea ce pare fără hotar.

Către amiază, intrăm în curata gospodărie dela Gârbovăţ. Mănăstire, chilii, acareturi, toate sânt acoperite cu tablă vopsită verde. E coloarea pravoslavnică, pe care o întâlnim pretutindeni la aşezările mănăstireşti: Chiliile aşezate roată în jurul bisericii parcă dorm tăcute în soarele de lulie. Abia găsim undeva un obraz bărbos, cu plete şi comanac, care ne dă deslușiri asupra stăreției. Din ograda goală şi netedă, pietruită şi împresurată de clădiri nalte, trecem prin cotite cotloane, ni se deschid uşi ferecate ca de cetate, şi deodată intrăm într'un cerdac larg şi umbros, care dă asupra unei livezi... Lâng'un loc aspru şi gol ca prin farmec s'a deschis o încântătoare priveliște pe care o contemplăm d'n jâlțuri. Vin adieri de pe flori, s'aude murmurul prisăcii, ale cărei căsuțe stau rânduite subt meri... Ca pretutindeni în Moldova, mănăstir'le sânt locuri de dezmierdare şi tihnă: sânt „staţiunile climaterice" ale vechilor boieri veliți. Mănăstirea se înalță numai într'un loc pe care Dumnezeu, între toate, l-a împărtăşit cu harurile frumuseții.

Gârbovățul n'are numai livezi, ci şi vii întinse. De asta ne încredinţăm numaidecât când pă-

tele econom, care ne primeşte în lipsa starețului, ne pune dinainte pe masă, c'un zâmbet de dragoste şi frăţie, o garafă de vin chilimbariu...

O sticlă de vin aduce şi puţintel sfat. Şi aflăm în curând, între altele, veşti despre lanul de grâu al sfintei mănăstiri, despre „odaie", unde sânt turmele sfintei mănăstiri, despre un iaz, despre alte livezi...

— Sântem acum cam stâmtoraţi, se tânguie, cu blândeţe, părintele econom; legea nouă ne-a răpit o parte din moşie, şi a rămas să ne hrănim pe ce mai avem aproape o sută de suflete...

Despre întemeierea chinoviei, părintele econom nu prea ştie: el are rânduiala cămărilor s'a pivniţei, şi se grăbeşte să ne mai aducă o sticlă de vin; dar despre sfânta mănăstire nu are cunoştinţă în care l a a t a fost zidită. A aflat cum că ar fi întemeiat-o acu două sute şi ceva de ani niste călugări izgoniţi de u n i a ţ i din Podolia..

— Dar cine au fost, nu putem şti...

— Nu se află pisania veche? întreb eu.

— Nu se află. Au farmat-o Ruşii când au dres biserica... Mănăstirea asta a noastră a fost de trei ori pradată, stricată şi arsă de Turci şi de Tatari... Asta pot să vă spun. Incă de mult, de-o sută şi mai bine de ani, a fost adusă aici cu fru-

moasă slujbă, dela Moscova, icoana Maicii Domnului... Şi de câte ori au aprins păgânii biserica, au ars toate, numai cât Maica-Domnului o găseau părinţii cu faţa în jos, în cenuşă... Şi de atuncea, după aceste minuni, a prins a veni norodul să se închine, să ceară un gând bun, ori să se tămăduiască de-o boală... Da acuma nu-i aici.

— Cine ? întreabă tovarăşul meu mazâl.

— Maica Domnului. Acuma umblă prin ţară. O cer oamenii, — şi apoi o duc părinţii prin sate... Când se 'ntoarce, aduce mănăstirii de mulţămire : pânzeturi, scorţuri şi carboave... La dânsa-i nădejdea noastră...

Iaca, dacă poftiţi, mergeţi şi vedeţi biserica de vară, şi cea de iarnă, pe urmă grădina şi prisaca, şi gospodăria... Toate-s aşezate de mila Ei. Pe urmă, dacă nu vă supăraţi, veniţi şi gustaţi ceva şi să mai luăm un păhărel de vin...

Cercetăm frumoasa şi rânduita gospodărie, în tovărăşia fratelui Ion, un flăcău din Bucovina, vrăit şi senin, bun cărturar, dezgustat de timpuriu de deşertăciunile lumii... El ne coboară în gropniţa unde sânt înmormântaţi stareţii vechi, ne arată cărţile din strane, bătrâne şi frumoase tipărituri din teascurile mănăstirii Neamţu, şi ne dă, cu un zâmbet blajin, lămuriri pe care nu i le-am cerut.

— Monahii de aici sânt mai toţi Moldoveni...

Cum au venit soldaţii de peste Prut dincoace, ei au scos cărţile cele vechi şi'au zvârlit bucoavnele muscăleşti... Mănăstirile aici au fost până azi necunoscute cetăţui ale Moldovei... Carte moldovenească numai în ele se învăţa...

Părintele econom ne caută grăbit ; ne găseşte...

— Aţi văzut ? aţi cercetat ? tare bine... foarte bine ! Dacă nu vă supăraţi, să veniţi să mai luăm un păhărel de vin...

Ne chiamă cu dragoste ; pe când fratele Ion, smerit şi umilit, îşi ridică numai o clipă pleoapele spre noi, c'un fulger de zâmbet şi de inteligenţă...

Hârjauca.

Hârjauca e așezată adânc în codru. Bisericile, chiliile și acareturile ei stau grămădite subt un pripor de munte. Deoparte, pădurea bătrână suie la deal; de altă parte, în vale, un iaz adânc împresurat de plopi subțiri răsfrânge tot peisagiul în oglinda lui cea neagră... Din singurătatea ei de cetate bătrână, dintre zidurile-i nalte, din sumbra-i retragere, sfinții părinți pot privi pe costișe livezi minunat rânduite și prin ochiuri de poieni viile de dincolo de iaz...

Monahul care ne întovărășește, arătând frumusețile locului și lămurind nedumeririle noastre, ne face cunoscut că această pitorească și nobilă retragere este a episcopului de Chișinău:

— Hârjauca-i mănăstirea Vlădicăi... Preasfințitul

vine uneori, vara, să se hodinească câteva zile. Are aicea câteva chilii frumoase. Atuncea vede şi cum ne merge gospodăria, căci, după rânduelile noastre, o parte din foloase-i le închinăm lui.

In liniştea zidurilor, subt cerul adânc înourat şi copleşitor, ne oprim un răstimp s'ascultăm adiind dinspre biserică armonioasele coruri ale slujbei de vecernie. Soarele a asfinţit dincolo de imbulzelile de nouri şi lumina e'n scădere. In cuprinsul mănăstirii nu-i mişcare, pădurea care se'nalţă pe pripor stă neclintită şi solemnă; singurul semn de viaţă la acest ceas e freamătul acela melodios al bisericii de piatră. Parc'ar fi o fiinţă vie, radiind sonorităţi şi sclipind tainic prin vitralii...

Urmărţi de dulcile ecouri ale vecerniei, trecem pe subt o poartă de cetate şi prindem a sui un drum de coastă pe subt bolţi de un verde negru. Miroase a umezeală şi a brad şi am impresia că sunt în munte.

Zvonul mănăstirii s'a stâns, ca un zumzet de albină care ne-a împresurat şi apoi s'a depărtat. Dar ferigile încep a se clătina, şi odată c'o adiere dinspre iaz, simţim în umbra streşinei de pădure clipire de fulger. Indată s'aude şi tunetul huruind în depărtări.

— Are să ploaie iar, zice monahul care ne însoţeşte.

Din locul unde ne aflăm mai privim o vreme către valurile pădurilor amestecate cu norii zării şi ascultăm măreaţa larmă a naturii. Plopii deşi, care străjuesc, ca lănci, iazul d'n vale deodată prind a se îndoi adânc s'a se zbuciuma. Şi apa neagră d'n cadrul lor ne apare ca o genune fantastică subt fâlfâirea aripelor albastre ale fulgerului...

Ne grăbim să ne 'ntoarcem. S'a întunecat deplin şi cei dintâi stropi sună în frunzişuri. Poarta de cetate s'a închis şi călăuza noastră începe a bate cu putere în lemnu-i ferecat. Trebuie să aşteptăm o vreme, până ce un călugăr bătrân, cu barbă căruntă, trage zăvoare şi deschide canaturile ridicând la înălţimea ochilor un felinar.

Pe ploaie, trecem spre trapeză. Acolo, slab luminate de candele şi lumânărele, se întind mesele lungi, curate şi simple ale comunităţii. Icoane se înşiră pe pereţii albi, un anvon pentru cititor se ridică mai la o parte. In fund o inscripţie slavonă, cu slove mari, pentru cei ce se adună aici, la masa frugală: „Cel ce mănâncă să nu dispreţuiască pe cel ce nu mănâncă; cel ce nu mănâncă să nu judece pe cei ce mănâncă..."

Sala e goală; un singur frate mai umblă prin colţuri rânduind şi curăţind. Trece cu capul ple-

cat şi ne priveşte pe furiş, aşa cum socoate el că-i cuviincios pentru o faţă bisericească.

Când intrăm în cerdacul larg al arhondaricului, ploia face zvon mare pe acoperişele de tablă. Cum trecem însă prin uşi înguste tăiate în ziduri groase, cum se face linişte. Şi aşezaţi în scaune moi, subt lumina lămpii, la masa acoperită cu faţă albă, cu farfurii şi cu pahare scânteietoare, — putem asculta în voie, c'un simţimânt de tihnă, pe cuviosul monah care ne călăuzeşte...

Dela el aflăm că sfântul locaş a fost întemeiat acum două sute şi ceva de ani de un călugăr pribeag pe care-l chema Hârjău. El a venit cu desagii lui săraci şi cu cârja-i albă, s'a oprit în codru şi, adormind în acest cuib al singurătăţii, i s'a arătat în vis Maica-Domnului...

— N'a avut odihnă şi ertare călugărele acela, zise tovarăşul nostru, până ce n'a rădicat aici loc de rugăciune şi de pomenire... S'au venit la chinovia lui mulţi Moldoveni care se săturau de deşertăciunile lumii... Pe urmă stăpânirea a adus şi călugări ruşi — ca la o mănăstire arhierească...

S'a fost — după cât spune tovarăşul nostru — în tihnitul locaş visat de Hârjău pribeagul, război mare şi zbucium între venetici şi între călugării moldoveni.

Cântările se înălțau către Domnul în două limbi și ecourile lor se înfrățeau, — însă stranele păreau două taberi de vrăjmași... Oamenii au găsit mijlocul să strămute poftele, patimile și minciunile lor și'n cea mai pașnică singurătate a codrilor Orheiului...

— Pân'ce s'a îndurat Dumnezeu și ne-a izbăvit de ei... încheie monahul cu convingere și creștinească smerenie.

Svoboda.

In alba şi curata odaie de arhondaric, la Hârjauca, între minunate povestiri cu privire la sfânta mănăstire, am aflat şi întâmplări interesante de pe vremea Svobodei. Această furtună a nemărginitei Rusii a suflat şi la Nistru. Şi nu-i sfânt locaş în Codru ori aiurea care să nu fi fost bătut de răzvrătirile mulţimii. Blândele şi cuvioasele sate trăitoare în umbra chinoviilor s'au grăbit să declare războiu bun'lor părinţi. Aşa au făcut şi la Hârjauca. Intr'o dimineaţă mulţimea împestriţată cu mulţi moscali, fugari de pe front, a pornit către gospodăriile călugăreşti.

— Noi îi simţeam gata de bunt de mai multe zile, zice monahul care ne ţine tovărăşie. Veniseră moscalii cu felurite veşti şi cu felurite planuri. Se rădicau pe prispe şi grăiau. Se adunau

țăranii și muierile și ascultau cu gura căscată. Arătau cum adică acuma au ei drept să facă o rânduială în lume... Cum că ei au dat jos pe Neculai F t a r o i și acuma au respublică ș'au să aleagă alt țar. Cum ei bat palma cu Nemții și nu mai vor războiu... Cum au rupt fireturile de pe ofițeri, i-au pușcat și i-au amestecat cu pământul... Cum a venit vremea să se scoale cei care au răbdat, — să se așeze la mese, și să-i slujască cei care au fost pân'acuma sătui... Vorbeau așa de dimineață până'n sară și se băteau cu pumnii în piept. Și care răcnea mai strașnic, acela avea mai mare dreptate. Rusnacii de pe aici tălmăceau Moldovenilor această prefacere a lumii. Ș,apoi se îndemnau unul pe altul să meargă la Hârjauca, la — G h i r j a v c a, cum zic Rușii. Călugării au avere : „hai să facem noi acolo o rânduială, cum s'aude că se face în toată lumea"... Și tăiau oi și ospătau pe soldați... Și 'n sara a treia având nevoie de băutură la oaie friptă, — s'au ridicat moscalii cu puștile ș'au venit să ceară rachiu și vin... Și după dânșii s'a îmbulzit norodul.

Auzim noi în puterea nopții răcnete și focuri de pușcă. Porțile erau încuiate. Băteau cu straturile puștilor în poartă și răcneau să deschidem.

— Cine-i acolo ?

— Noi, r e v o l i u ț i a ; deschideți! Să ne dați

cheile dela pivniță să facem întâiu rânduială. Au băut călugării destul vin. Să mai beie și saracii!

— Oameni buni, poftiți mâni dimineață!

— Nu se poate! acuma să ne deschideți, că altfel stricăm porțile și dăm foc!

— Oameni buni, să vă dăm un poloboc, să-l beți pentru pomenirea sfintei mănăstiri, dar nu faceți batjocură, căci supărați pe Dumnezeu.

— Nu se poate! noi vrem să ne facem călugări la casele noastre... Noi vrem să ne luăm dreptul nostru! Noi vrem să facem dreptate. Și mai întâiu vrem cheile de la pivniță...

Așa s'a început. Au băut ei vin noaptea, au băut ziua. După ce-au dormit, au băut iar. S'au mai sfădit și s'au împuns, pe urmă a venit unul cu cușma pe-o sprânceană, a intrat așa cu cușma'n cap și cu mânile 'n buzunar în sfânta biserică, și ne-a hotărît pe rusește să ne ducem de-aici, că au pus ei stăpânire pe tot...

— Cum așa? din ce pricină? cu ce-am greșit?

— Nu știu, așa poruncește sovietul nostru. Voi să vă duceți. Nu trebuie călugări, nu trebuie mănăstire...

S'așa, după ce-au băut s'au mâncat ce-au găsit, ne-au lepădat porumca asta și au prins a rândui averea mânăstirii. Au hotărît al cui să fie pământul. Au împărțit frățește cai, oi, vaci...

— Ei, tu cu ce te-ai ales, Timoftei ?

— Cu două vaci cu viței ! răspunde gospodarul, trăgând după el dreptul lui cu fun'a în coarne...

— Mândre și bune vaci, Timoftei ! Să-ți trăiască.

— Mulțămim domniilorvoastre... Bună rânduială a eșit pe lume !

Femeile duceau oi, cărau lână. Scoiorau în toate părțle și umblau cu mare hărnicie.

Noi ne uitam la toate cu mânile încrucișate pe piept, cu ochii în lacrimi. Se părăduia munca noastră, și trebuia să pornim în lume... Da la urmă eram bucuroși c'am scăpat cu viața. Și cugetam eu că nu poate să fie ceva mai de mirare decât gospodarii aceia cu care ne-am avut prietini, care veneau și se închinau la icoane și ne-aduceau mîlostenie, — ș'acuma ne prădau și dădeau cu piciorul în lucrurile sfinte... Muscalii mai ales făceau haz și arătau că adică ei nu mai cred în nimică... Că așa a venit vremea ș'așa a rânduit sovietul lor.

Ș'așa au sărăcit ei mănăstirea. Și s'au bucurat ei de toate ale noastre vre-o câteva săptămâni de zile. Până ce într'o bună zi încep a umbla prin sate zvonuri că vine oastea R o m a n i l o r... că oastea alungă pe bolșevici și pe rău-făcători. Și numai ce începem noi a vedea pe gospodarii din

sate venind cu vitele de funie, şi cu oile în cârd, şi ne roagă să le primim înapoi şi să băgăm de samă că n'au nicio scădere. Numaĭ unul se jăluia şi blăstăma că n'a avut parte de văcuţa lui, cu care-şi hrănea copiii.

Noĭ am fost bucuroşi întăia oară că nu ne-au omorît. Am fost mai bucuroşi acum când ne-a trimes Dumnezeu ce era al nostru. S'au întors vitele şi toate la locurile lor. A fost un fel de minune. Şi când au venit soldaţii romani, ne-au găsit pe noi şi pe oameni împăcaţi şi prietini buni. Şi prietini am şi rămas, — sfârşi monahul zâmbind, — căci am cunoscut minunea şi puterea lui Dumnezeu.

Răciula.

De la mănăstirile cele marî din Codru, abatem puţintel din cale, la o margine de sat, şi intrăm printr'o hudiţă lungă în gospodăria maicelor de la Răciula. Căsuţe cu cerdac, grădiniţi de flori, albituri întinse pe funioare la uscat. Pe-o uşă deschisă, se zăresc, tocmai în cămăruţa din fund stative de şiac. Maici, surori şi fete la învăţătură umblă de colo, colo, între cuiburile aşezate în jurul bisericii. E o viaţă vioaie de furnici harnice. E aceiaşi viaţă de muncă, de curăţenie aprigă şi de iuţi năcazuri femeieşti, caşi'n poeticile mănăstiri din munţii Neamţului.

Când intrăm în biserică, ne izbeşte lumina mare şi cresctută parcă, ce năvăleşte prin ferestre înalte, boltite. Nimic din taina şi penumbra tradiţională. Aici totul e vesel, curat, lustruit, duşamele frecate,

perdeluțe brodate. Sfinții ne privesc cu prietinie. Maica-Domnului ne zâmbește. Aici nu pare loc de înfrângere și de pedeapsă. In lumina strălucită, în cadrul primitor, — s'ar zice că măicuțele s'adună să cânte subțirel și să se uite fericite una la alta...

Știu ce poate fi adevăr din toate aceste păreri. Ș'aici cași'n alte părți, viața maicilor e mai grea decât a călugărilor. Sărace și năcăjite, trebuie să trăiască din fus și din ac, și să robească și pe moșioara stăreției, din roadele căreia nu se împărtășesc cu nimic. Viața lor stearpă de cele mai multe ori și-o umplu cu ascuțite dușmănii și intrigi femeiești. Război de priviri, de șoapte, de subînțelesuri, de spioni, de adunări tainice și forfecătoare : toate acestea umplu sufletele și clipele, pe când glasuri dulci se 'nalță la strane, și Maica-Domnului privește cu îngăduință și cu iertare la niște biete ființi slabe...

La stăreție, ne întâmpină maica Evghenia, bătrâna egumenă a mănăstirii. E voinică încă, deși numără șaptezeci-și-șase de ani. Are o înfățișare de cucoană dedemult, în odăițile împodobite cu canapeluțe și divanuri, scorțuri, horbote și icoane. Ca ș'o cucoană din vremea veche, după ce poruncește „copilelor" s'aducă musafirilor dulceți și cafea, ne întreabă de ce se mai aude prin

lume, apoi începe a ne povesti foarte multe lucruri din viața cuviosiei sale și a mănăstirii. Câteodată una cu alta par a se amesteca.

Ascultând-o, îi priveam ochii limpezi și obrajii, deși cu ușoare cute, încă fragezi și rumeniți de sânge.

De aproape șaptezeci de ani a intrat în mănăstire. Era un copil. Aici i-au înflorit zadarnic anii tinereții; aici i s'au scurs zeci după zeci de ani pustii.

Cu mâinile încrucișate în poală, vorbește necontenit. Ne spune despre năcazurile mănăstirii, despre cumpăna de pe vremea S v o b o d e i, despre un vlădică rus din vremea veche.

— Atunci am trăs mare spaimă, zicea maica Evghenia oftând. Auzeam de prădăciuni în alte părți, de moarte de om, da nu credeam. Și iaca, într'o zi, vin și la noi b o l ș e v i c i. Erau amestecături de m o s c a l i cu norod din sate... Vin, țipă, răcnesc... Ce vreți, creștini buni? Ei dădeau din mâni și strigau rusește Eu nu pricep, zic: n i e z n a i u p a r u s c h i... eu Moldovancă! Nici maicile nu știu rusește, toate-s moldovence. — Atuncea s'a aflat unul care ne-a spus în limba noastră că lor nu le trebuie nici mănăstire, nici maici... Să ne ducem! — Unde, oameni dragi? — Unde-om ști! Că mănăstirile, casele, gospo-

dăria, toate-s ale lor ! Vai, ce ne facem noi ? Ne strângem în sfânta biserică, îngenunchem la Maica-Domnului şi ne rugăm... Acolo-i mângâierea şi scăparea noastră... Aşa ni s'a întâmplat şi'altădată, când a vrut un vlădică să ne alunge şi s'aducă în locul nostru, călugări de peste Nistru... Se zbârlea şi răcnea la noi : cum de sântem proaste şi nu ştim muscăleşte ?

— La strana rusească, zic, cântăm rusește, prea sfinte, dar de înțeles, nu prea înțelegem... iar la strana stângă cântăm moldovenește, după datină... Stric eu, zice, datinele voastre, şi vă trimet la dracu ! — Ce pot să fac ? Când eram o copiliță, mă necăjeau ei în şcoală să învăț rusește. Eu deprinsesem un vers din cărticica mea — şi-l tot spuneam când venea vlădica deatunci, să vadă ce ispravă facem :

Cucurigu petuşoc
Zolotoi grebeşoc...

Asta ştiam şi eu. — şi spuneam cu ifos, de zicea vlădica : Dobri, dobri ! şi mă mângâia pe obraji. Cu atâta am şi rămas.

— Da'cu svoboda cum s'a ales, maică stariță ?

— Cu svoboda ? Cum să se aleagă ? Ne-a izbăvit Maica-Domnului. Intru ajutorul ei am cre-

zut și ne-a scăpat de primejdie. Cum s'a auzit că vin soldați de peste Prut, s'au împrăștiat oamenii, n'am mai auzit de ei.

— Și nici vlădica nu v'a putut alunga din mănăstire ?

— Nici vlădica. Ș'atuncea ne-am rugat ș'am avut sprijin bun. A zis așa că suntem niște Moldovence proaste, da'am rămas la mănăstirea noastră. Asta — și încă altele am îndurat... sărăcie, lipsuri, răutate omenească... ca niște sărmane femei ce ne aflăm.

Și bătrâna iar începu a-și aminti, în frânturi, icoane și întâmplări din trecute vremi. Sânt supărările și năcazurile mănăstirii ș'ale ei. Parc'ar grăi prin glasul ei alba și curata bisericuță de piatră. In juru-ne, în odăile stăreției, plutește o atmosferă ușoară de tămâie și de cărți vechi, de flori uscate și regrete moarte cași florile...

Frumoasa

După ce vedem Hârjauca, Gârbovăţ şi Răciula în încântătoarele lor ascunzişuri din Codru, trecem printre dumbrăvi şi livezi la Frumoasa. Pe costişe line, în soarele fierbinte, lanurile de grâu par revărsări blonde de aur. Luciul lor dă parcă strălucire şi putere mai mare luminii. Secerători aplecaţi lucrează până departe, pe tăcutele întinderi...

Intrăm în mănăstire pe un drumuşor curat şi ne oprim în cercul larg şi alb al chiliilor, într'o singurătate impunătoare. Nicăiri nu se zăreşte faţă omenească ; numai în biserica plină de umbră, într'un colţ, la o strană, veghiază un monah bătrân. Silueta lui mohorîtă şi neclinită şi murmurul monoton şi moale al glasului au ceva misterios şi vechiu, ca dintr'o poveste.

Toată suflarea a eşit la munca câmpului, la secerişul grâului. Slujba către Domnul o îndeplinesc călugării poate mai bine aşa, subt larga boltă albastră, în mirosmele calde ale lanurilor şi'n tremurul melodios al ciocârliilor. Acesta pare a fi şi simţimântul fratelui Simion Stratu, care vine să ne găsească într'un târziu, îmbujorat de soare şi de graba drumului.

— Am văzut de departe, zice el, că ne sosesc oaspeţi; dar dumniavoastră ne-ţi erta că aţi aşteptat... N'am lăsat în mănăstire decât pe părinţii cei nevolnici. Noi ceilalţi am ieşit la secere. Dumnezeu ne vede. N'am părăsit locaşul, nici spre a huli, nici spre a lenevi.

Fratele Simion, moldovan bun din Tânţăreni, de pe apa Râutului, e un om cu ochii mari şi deştepţi. E şi cărturar, cercetător al hârţoagelor iezite prin poduriile mănăstirii.

Pe când ne cinsteşte c'un pahar de vin rece, la umbră de cerdac, ne povesteşte cu dragoste şi prietinie multe lucruri interesante.

Mai întâiu de toate înţeleg, din ce ne spune fratele Simion, că mănăstirea Frumoasa era socotită, în vremea Moscoviţilor, cam ca o aşezare de monahi, de mâna a doua. Din pricina asta nu era vrednică a primi între zidurile ei vizitele sfinandicoaselor obraze de cinovnici. Nici veneau să

chefuiască, nici veneau să sălăşluiască aici. O lăsau acolo, pe culme de deal, între livezile şi lanurile ei, şi treceau mai departe, înspre chinovii mai nobile. De aceia nici călugării veniţi de peste Nistru nu râvneau să intre în această harnică comunitate.

— La Frumoasa, spune fratele Simion, au stătut Moldovenii ei în de ei, fără năcaz, fără năpaste şi fără străini. Aici am învăţat carte şi cântare moldovenească, ca într'o casă a noastră strămoşească. Pentru asta nu ne simţim vrednici s'aducem destulă mulţămire lui Dumnezeu.

Întrebăm despre vremurile cele tulburi, şi fratele Simion se grăbeşte să ne lămurească :

— Am avut năcaz şi noi, când cu s v o b o d a. S'au ridicat asupra-ne satele de haholi pe cari i-au aşezat în vremea veche monahii pe moşia mănăstirii. Atunci i-au încălzit la sân, ş'acu au ridicat capul să ne muşte. Pentru asta călugării deacum blastămă pe cei dedemult c'au adus limbă străină în ţara moldovenească.

Sânt plăcut surprins de vorba curată şi colorată a acestui fecior de ţăran de pe Răut, şi mai ales de acea judecată cumpănită şi conservatoare, caracteristică Moldovenilor. Nu se simte de loc că acest om a trăit subt o domnie străină. El coboară direct din oamenii dinainte de 1812.

Fratele Simion ne vorbește despre începuturile mănăstirii pe care le-a citit pe hârtoage vechi :

— Intâiu și-a dăruit răzășia sa lui Dumnezeu un Moldovan cu numele Efrem Iurcu. Cu el s'au așezat aici, la 1805, doi singuratici. Urînd deșertăciunile lumii, și-au clădit pe deal bordeiu și'au prins apoi a umbla printre creștini cu milostenia... Cu ce-au dobîndit, au zidit o bisericuță de lemn. Și Efrem, primind dar și nume de monah Eftimie, a stăruit cu toată inima ca să ridice gospodăria și să sporească lauda lui Dumnezeu...

Aici, în mănăstirea Frumoasa, urmează Simion Stratu, și-a făcut ucenicia și a slujit ca frate răposatul între drepți Iosif, mitropolitul Moldovei. Așa de drag i-a fost aici, în acest loc, încât nu l-a uitat nici când a ajuns la mărire, în capul bisericii. A venit la noi să vadă chilia în care a învățat și livezile în care a lucrat, și a adus în dar toate cărțile moldovenești tipărite în mănăstirea Neamțului... Pe aceste cărți ale fericitului Iosif cetim și cântăm noi și'n ziua de azi...

Fratele Simion ne vorbea însuflețit, când sosiră de la câmp doi călugări voinici și arși de soare, cu comanace roșcate peste plete cărunte și cu poalele rantiilor prinse 'n brâu. Cum ne-auziră grăind moldovenește, se bucurară foarte și ne îmbrățișară cu dragoste, ca pe niște frați. Apoi, ca gospodari

cuminți, începură să ne întrebe de ce se mai aude prin țară și ce lucruri mai pun la cale domnii și împărații pentru liniștea și așezarea noroadelor...

Un simțimânt de nesfârșită dulceață îmi pătrundea sufletul ascultându-i vorbind și privindu-i. Cași'n alte părți, și mai mult decât aiurea, găseam la Frumoasa sufletul curat al țării. Il găseam neîntinat, moldovenesc ca la 1812, armonizat cu acel peisagiu unic așa de distinct, așa de pătrunzător, plin de durerile și amintirile trecutului. Cel ce se simte al Moldovei e ca un arbore care suge seva pământului și lumina soarelui. Aveam și la Frumoasa senzația că făceam parte și eu, cași oamenii, cași tot ce mă înconjura, din natură, din lumină, din pământul morților, către care mă voiu întoarce...

25/32

CUPRINSUL

	Pag.
Vechea şi frumoasa Moldovă	5
Doina	9
Actori pribegi	12
Dor vechiu	17
Veşti de peste Nistru	21
Boeri vechi	25
Târgoveţi moldoveni	31
Mahalagiu din Soroca	37
Un prânz	43
Paiaţa	49
Hoţii	55
Odrasle boereşti	61
Casă de Mazâl	67
Răzeşi şi Mazâli de la Nistru	73
Intelctuali	83
Mănăstirea	89
Romanii	95
Teleneşti	101
Căpreşti	107
Necazuri mari ale unui om mic	113
Gârbovăţ	119
Hârjauca	125
Svoboda	131
Răciula	137
Frumoasa	143

ANTICARIAT PIATRA ... 32
5994/4 VI 87

ULTIMILE NOUTĂŢI LITERARE PENTRU TINERET

APĂRUTE IN EDITURA:

„CULTURA ROMANEASCA", S. A. R.

M. Lungianu

Poveşti . . . . . 50.—
Alte poveşti . . . . . 40.—
Săracu' Gealapu' . . . . 15.—

I. C. Vissarion

Ber Căciulă-Impărat . . 50.—
Corvin . . . . . 60.—
Lumea Cealaltă . . . . 50.—

Jules Verne

Ocolul lumii în 80 de zile 60.—
venturile a trei ruşi şi trei englezi . . . . . 60.—
In faţa steagului . . . . 50.—
Arhipelagul în flăcări . 50.—
Cinci săptămâni în balon 60.—

Hector Malot

Fără familie, vol. I . . . 60.—
„ „ II . . . 60.—
In familie, vol. I . . . . 50.—
„ „ II . . . . 50.—

Robert Wyss

Robinson elveţianul, vol. I 50.—
„ „ II 50.—

Col. Popescu-Lumină

Poveşti Noi . . . . . 50.—

Th. D. Sperantia

Chiţibuş cel Drăguţ . . 50.—
Anecdote de Post . . . 50.—
Anecdote cu Noroc . . 30.—
Anecdote cu Minuni . . 30.—

Gr. Patriciu

Baloane de săpun . . . 60.—

Prosper Merimée

Noaptea Roşie . . . . . 60.—

Blasco Ibanez

O tragedie de pomină . 70.—

O. Swift

Guliver în ţara piticilor şi a uriaşilor . . . . . 50.—

Ch. Dickens

David Copperfield, 3 vol. fiecare volum . . . . 60.—
Poveşti . . . . . 50.—

Fr. H. Burnett

Lordul cel mititel . . . 30.—

I. Vulcănescu

Copilul pădurilor . . . . 60.—

H, C. Andersen

Piatra Inţelepciunii . . . 4

Smara

Mătuşica Diţa . . . . .

Eliza B. Marian

Domniţa Lia . . . . .

D. D. Patraşcanu

Domnul Nae . . . . .

Ioan Adam

Năzuinţi . . . . . .
Invingătorul . . . . . .

Radu Rosetti

Amintiri din copilărie . .
Amintiri din prima tinereţă . . . . . .

Fr. Nansen

Spre Pol 5

I. Turghenlev

Apele Primăverei . . . 4

Romulus Cioflec

Pe urmele Basarabiei . 6

I. C. Luncan

Poveştile tânărului . . . 5

PREŢUL LEI 3C